

Република Македонија

Февруари 2012

Рамка за надомест за преселување Железнички коридор VIII – Источна делница

Договор бр:
C21196/EBSF-2010-07-101

Македонски Железници
Студија за оправданост за Коридор VIII – Источна делница
и Студија за оценка на влијанието врз животната средина
и социо-економските аспекти

Изработено од:

eptisa
REGIONAL OFFICE FOR SEE
www.eptisasee.com

Во соработка со:

DB Mobility
Networks
Logistics

Republic of Macedonia
MINISTRY OF TRANSPORT AND COMMUNICATIONS

European Bank
for Reconstruction and Development

Железнички коридор VIII - источна делница

Рамка за надомест за преселување

Подготвен за: Министерство за транспорт и врски, Република Македонија

Изработено од: **DB** Mobility
Networks
Logistics

Февруари 2012

СОДРЖИНА

1	Вовед	3
2	Опис на проектот	3
3	Политичка и регулаторна заднина	4
3.1	Законодавство што ги уредува железничките системи	4
3.2	Македонски закон за експропријација	4
3.3	Времетраење на сопственост врз земјиштето и имотни права	4
3.4	Меѓународни барања	5
3.5	Постапка за експропријација на земјиштето	7
4	Одговорности на организацијата	7
5	Датум на пресек	9
6	Анализа на празнините - правна рамка за експропријација и политика за животна средина и социјална политика на ебор	10
6.1	Политики и принципи	10
7	Опис на минати и сегашни активности на експропријација	16
8	Дефиниција на засегнати лица и имоти	18
8.1	Социо-економско истражување	18
8.2	Попис	19
9	Рамка на недвижен имот за откуп и надомест на земјиште (попис на загуби)	19
9.1	Засегнато земјиште и објекти	19
9.2	Процес на увид	21
10	Експропријација и трошоци за надомест	21
11	Права	24
12	Управување со поплаки	32
12.1	Разгледување	32
12.2	Управување со поплаки	32
12.3	Решавање спорови	33
13	Мониторинг и известување	33
13.1	Мониторинг	33
13.2	Известување	35
14	Улоги и одговорности	35
15	Јавни консултации и обелоденување	36
16	Заклучок	36
17	Анекс 1 Анализа на празнините подготвена од ебор	37
18	Анекс 2 Образец на жалба	45

ЛИСТА НА СЛИКИ

Слика 1	Делници од проектот „Железнички коридор VIII - Источна делница“	3
Слика 2	Процесот на експропријација	9
Слика 3	Изглед на железничката траса Делница 1	16
Слика 4	Изглед на железничката траса Делница 2	17
Слика 5	Изглед на железничката траса Делница 3	17

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

Табела 1 Зафаќање на земјиштето по делници	20
Табела 2 Резиме на потребите за експропријација на 25-ти јуни, 2010 година, направено од ЈПЖИ ..	21
Табела 3 Конкретни права на надомест за лица засегнати со проектот (ЛЗП)	31
Табела 4 Индикатори за мониторинг.....	34
Табела 5 Улоги и одговорности	36

1 ВОВЕД

Ова поглавје дава План на надомест при преселување за потребите на проектот „Железнички коридор VIII - Источна делница“. Планот беше подготвен заради усогласување на законите на Република Македонија во однос на барањата на Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) и Европската инвестициона банка (ЕИБ). Принципите утврдени во документот важат за сите акциони планови за преселување (АПП) подготвени за трите делници од овој Проект.

2 ОПИС НА ПРОЕКТОТ

Проектираното е поделено на три делници:

Делница 1: Куманово до Бељаковце – се однесува на првите 30,764 km од линијата којашто претходно била оперативна. Делницата започнува на 0,400km на северниот крај од станицата Куманово. На оваа делница потребна е реконструкција.

Делница 2: Бељаковце до Крива Паланка – средната делница на постројката води од 31,164 km 65,091km непосредно пред градот Крива Паланка. Во оваа делница, околу една третина од сите градежни работи се завршени.

Делница 3: Крива Паланка до бугарска граница – последната делница се протега од 65,091km до границата со Бугарија, во Деве Баир, на 88,514km. Оваа делница треба да се изгради отпочеток.

Слика 1 подолу ги илустрира трите делници од целиот проект:

Слика 1 Делници од проектот „Железнички коридор VIII - Источна делница“

3 ПОЛИТИЧКА И РЕГУЛАТОРНА ЗАДНИНА

3.1 ЗАКОНОДАВСТВО ШТО ГИ УРЕДУВА ЖЕЛЕЗНИЧКИТЕ СИСТЕМИ

Службениот весник на РМ бр. 48/2010, член 59, наведува дека мора да се одржи минимално растојание од 10 m помеѓу крајната точка на националната железница и градбата на најблискиот имот. Освен тоа, мора да се одржува тампон-зона од 1,0 m помеѓу земјениот насип на пругата и каква било физичка конструкција; така, минималното растојание за каква било градба е најмалку 11 m од крајот на пругата. Ова законодавство се однесува на новоградби.

3.2 МАКЕДОНСКИ ЗАКОН ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Македонското законодавство го покрива присилното преселување и враќањето на претходниот начин на живот во согласност со законската рамка за експропријација, со основен став дека на сопствениците на имот треба да им се надомести за загубите, најчесто, парично.

Според условите за надомест, од сопствениците на имот се очекува да може да купат нов имот и да се преселат и/или повторно да ја воспостават својата дејност на други локации. Меѓутоа, ова често не е јасен процес и обично на луѓето им треба дополнителна помош за воспоставување и/или подобрување на стандардот на живот. Конкретен случај е кога засегнатото население вклучува ранливи групи. Најтешките случаи и предизвици ги вклучуваат оние кои не поседуваат законски имотен лист за земјиштето што го зафаќаат. Законот за експропријација ги признава засегнатите лица кои имаат формални законски права додека оние без законски имотен лист немаат право на надомест.

Законот за експропријација („Службен весник на Република Македонија” бр. 33/95, 20/98, 40/99, 31/03, 46/05, 10/08, 106/08, 76/10) ја уредува постапката за експропријација на имот за проекти од јавен интерес и поврзаните права за недвижен имот. Изградба на железничка линија потпаѓа под проект од национален/јавен интерес. Правното образложение за тоа зошто се верува дека проектот е од јавен интерес се поднесува заедно со барање за експропријација (како дел од истиот процес), од страна на корисникот на експропријацијата. Образложението се поднесува до релевантните служби за имотно-правни работи коишто управуваат со проектот.

Според македонскиот Закон за експропријација, надоместот не смее да биде понизок од пазарната цена на засегнатиот имот; надоместот се проценува во однос на скорешни пазарни трансакции во соседните области. Според законот, надоместот може да се обезбеди во форма на замена на имот или парично. Македонскиот закон овозможува надомест за загубата, добивката/приходот од засегнатата дејност, доколку тие се настанати како резултат на експропријација.

3.3 ВРЕМЕТРАЊЕ НА СОПСТВЕНОСТ ВРЗ ЗЕМЈИШТЕТО И ИМОТНИ ПРАВА

Следниве закони го уредуваат времетрањето на сопственоста врз земјиштето и имотните права во Македонија:

- Закон за катастар на имот (Службен весник на Република Македонија бр. 40/08, 158/10, 51/11)
- Закон за премер и земјишен катастар (Службен весник на Федеративна Република Македонија бр. 34/72, 13/78)
- Закон за сопственост и други стварни права (Службен весник на Република Македонија бр. 18/01)

Извештајот за НАППедок од Стратегијата на Европската Комисија за проширување за 2010 година, за Македонија наведува дека земјишниот регистар е утврден за над 97,5% од територијата на земјата.

Освен тоа, надоместоците за регистрација се намалени, административните постапки значително скратени, а онлајн-регистарот развиен. Главни закони кои ја уредуваат регистрацијата на имот се Законот за катастар на имот и Законот за премер и земјишен катастар.

Погоре споменатото законодавство го дефинира стекнувањето на сопственички права врз земјиште и/или врз објекти подигнати на туѓо земјиште. Македонија е една од потписничките на Виенската декларација од 2004 година за неформални населби во Југоисточна Европа. Во согласност со принципите од Виенската декларација, македонската влада донесе Закон за третирање на незаконски изградени објекти (дивоградби) (на државно земјиште).

3.4 МЕЃУНАРОДНИ БАРАЊА

Барања на ЕБОР

Барањата на ЕБОР во однос на откуп на земјиште, присилно преселување и економско раселување се опфатени со PR 5 на ЕБОР. Примената на ова Барање за работењето и резултатите од работењето е во поддршка на, и во согласност со, универзалното почитување на човековите права и слободи, и конкретно, со правото на адекватно домување и постојано подобрување на животните услови, како за физичка преселба (преселба или загуба на засолниште), така и за економско раселување (загуба на средства или пристап до средства, што доведува до загуба на извори на приход или средства за живот) како резултат на откуп на земјиште во врска со проекти, или забрана на пристап до природни ресурси.

Главни точки на PR 5 се следниве:

- Треба да се испитаат сите изводливи алтернативни проекти заради избегнување или барем минимализирање на физичко и/или економско раселување, истовремено балансирајќи ги еколошките, социјалните и финансиските трошоци и придобивки;
- Штетните социо-економски ефекти од откупот на земјиштето или забрани за користење и пристап до земјиштето од страна на засегнатите лица треба да се ублажат преку: (i) обезбедување надомест за загуба на средствата според трошокот на замена; и (ii) обезбедување активностите на преселба да се спроведуваат со соодветно обелоденување на информации, консултации и информирано учество на засегнатите страни;
- Животот и животниот стандард на раселените лица треба да се подобрат, или најмалку, да се вратат на нивото пред проектот, преку претприемачки мерки или мерки врз основа на плати, за да се олесни одржливо подобрување на нивниот социо-економски статус;
- Животните услови меѓу раселените лица треба да се подобри преку обезбедување на соодветно домување со сигурност на владението во местата на преселување;
- Лицата кои немаат признаено законско право или побарување врз земјиштето што го заземаат, немаат право на надомест за земјиштето, туку треба да им се надомести за објектите што ги поседуваат и заземаат, како и за сите други уредувања на земјиштето, по полна цена на замена. Освен тоа, треба да им се понуди помош за преселување, којашто е доволна за повторно воспоставување на нивниот животен стандард на соодветната алтернативна локација. Опциите за помош при преселувањето треба да се изработат преку консултација со раселените лица;
- Засегнатите лица мора да добијат можност за учество во преговорите околу пакетите за надомест, предусловите за избор, помошта при преселување, погодноста на предложените локации за преселување и предложеното време за преселување;
- Треба да важат посебни одредби за консултации со вклучените староседелци, како и со поединци кои им припаѓаат на ранливите групи. Консултациите ќе продолжат во текот на

спроведувањето, мониторингот и евалвацијата за исплата на надомест и преселување за да се постигне исход во согласност со целите на овај PR.

- Мора да се утврди жалбен механизам колку што е можно порано во процесот, заради навремено добивање и третирање на конкретни жалби околу надоместот и преселбата покренати од раселените лица и/или членовите на заедниците-домаќини, вклучувајќи и механизам на постапување за непристрасно решавање спорови.

Кога присилната преселба е неизбежна, клиентот ќе ангажира соодветно квалификуван специјалист за спроведување попис и појдовна процена во рамките на засегнатата област и ќе помогне при подготовката на Акциониот план за пресечување или на Рамката за враќање на животот во првобитна состојба. Акциониот план за преселување (АПП) ги опфаќа во најмала рака, важечките барања на овај PR, без оглед на засегнатите лица. АПП треба конкретно да ги земе предвид лицата или групите кои можеби се ранливи или обесправени. Конкретно, АПП треба да вклучи мерки за обезбедување на ранливите и „ризичните“ групи и жените за да не се обесправени во процесот на преселување, да се целосно информирани и свесни за своите права, и да можат подеднакво да ги искористат сопственоста или владението преку конкретно обезбедување документи за сопственост или владение како што се имотни листови или договори за закуп, и надомест (вклучувајќи и банкарски сметки востановени за исплата или надомест) и тие да бидат издадени на име како на сопрузите или жените-глави на домаќинството, релевантни за секоја ситуација, така и за другата помош при преселба, како што се преквалификација, пристап до кредит и можности за вработување, еднакво достапни до жените и адаптирани на нивните потреби. Под околности во кои националниот закон и системите на владение не ги признаваат правата на жените да поседуваат или да имаат договор за имот, треба да се изработи одредба заради обезбедување, до максималниот можен степен, дека пристап на жените до сигурност на владение е еднаква со онаа на мажите.

Во случај на трансакции со економско (но, не и физичко) раселување на лица, клиентот ќе развие постапки, заради понудување на засегнатите лица и заедници, надомест и друга помош коишто ги исполнуваат целите на овај PR.

Кога раселувањето не може да се избегне, клиентот, на раселените лица и на заедниците, ќе им понуди надомест за загубата на средства по целосен трошок на замена и друга помош, за да им помогне да го подберат, или барем повторно да го вратат својот стандард на живот, како што е предвидено со овај PR. Стандардите за надомест ќе бидат транспарентни и доследни во рамките на овој проект. Кога живеачката на раселените лица се заснова на земјиште, или кога земјиштето е во колективна сопственост, клиентот ќе понуди надомест врз основа на земјиштето, кога тоа е изводливо. Клиентот ќе ги вложи сите напори за да им овозможи на раселените лица и заедниците извлекување соодветни развојни придобивки од проектот.

Барања на ЕИБ

Социјалните стандарди на ЕИБ имаат за цел да ги заштитат правата и да го подберат животот на лицата директно и индиректно засегнати од проектите финансирани од ЕИБ. Социјалните стандарди се со цел да промовираат исход во корист на поединечна благосостојба, општествена вклученост и одржливи заедници.

Во ЕУ и во земјите за проширување, предмет на договорена постапност, ЕИБ претпоставува дека социјалните барања на ЕУ, вклучувајќи ги и меѓународните конвенции за човекови права ратификувани од ЕУ, правилно се применуваат во рамките на националното право. Меѓутоа, кога има докази за спротивното, Банката врши соодветна социјална оценка.

Лицата, чиј живот е негативно засегнат од проектот, треба да имаат подобрен живот, или, во најмала рака, повторно воспоставен стар живот и/или адекватно да им се надомести за какви било направени штети. Затоа, кога физичкото или економското раселување се неизбежни, Банката изискува промоторот да изработи прифатлив Акционен план за преселување. Планот треба да го има и да го следи правото на уреден процес и на целисходни и културно соодветни консултации и учество, вклучувајќи ги и заедниците-домаќини.

Сите политики, практики, програми и активности изработени и спроведени од промоторот треба да обрнат посебно внимание на правата на ранливите групи. Ваквите групи може да вклучат староседелци, етнички малцинства, жени, мигранти, многу млад и многу стари лица. Животот на ранливите групи е особено чувствителен на промени во социо-економскиот контекст и зависи од пристапот до основни услуги и учество во одлучувањето.

3.5 ПОСТАПКА ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА НА ЗЕМЈИШТЕТО

Според Законот за експропријација, постапката за експропријација на земјиштето започнува со предлог за експропријација. Предлогот го поднесува Корисникот на експропријацијата (во овој случај, тоа ќе го направи ЈПЖИ Јавното претпријатие за железничка инфраструктура, Министерство за транспорт и врски) до службите за имотно-правни работи во релевантните општини (орган за експропријација).

Предлогот за експропријација содржи податоци за: предлагачот на експропријација на земјиштето, имотот за кој се предлага експропријацијата на земјиштето, сопственикот на имотот и целта за која се предлага експропријацијата на земјиштето. Прилозите кон предлогот го вклучуваат следново:

- 1 Воведна изјава и барања за експропријација на земјиштето,
- 2 Дефиниција на законските барања,
- 3 Нумерички податоци и други заднински податоци за имотот за кој се предлага експропријацијата,
- 4 Дефиниција на видот и износот на надоместот што се нуди за имотот,
- 5 Доказ за средствата обезбедени за надомест на експроприраниот недвижен имот (во зависност од формата на надомест, т.е. готовина или имот),
- 6 Доказ за сопственоста на она што се нуди како надомест, доколку постои таква понуда.

4 ОДГОВОРНОСТИ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА

Во рамките на ЈПЖИ, ќе се формира комисија за експропријација на земјиштето со три члена, одговорен за таа комисија ќе биде ЈПМЖИ. Комисијата ќе биде основана со решение донесено од Директорот на ЈПМЖИ. Врз основа на полномошно издадено од Директорот, членовите на комисијата се ополномоштуваат во името на ЈПМЖИ да ги извршат активностите потребни за исполнување на обврските на експропријација, т.е. да подготват, да потпишат и да достават предлози за експропријација, да учествуваат во дискусиите со службата за имотно-правни работи и да ги потпишат записниците и договорите склучени со органот за експропријација.

За потребите од експропријацијата, посебен тим за премер ќе биде исто така потребен, ова исто така ќе биде во рамките на ЈПМЖИ. Земјишниот премер ќе се подготвува во согласност со законите за експропријација. Изборот на геодетски фирми е во согласност со Законот за јавни набавки.

Со цел да се утврди пазарната цена на недвижниот имот (објектите) предмет на експропријација, како и надоместот за какви било земјоделски култури (плодни парцели), корисникот на експропријацијата ангажира дополнителни експерти од релевантната област. Изборот на експерти за земјишна експропријација ја следи истата постапка како и оној за откуп на земјиште. Наодите и мислењата на експертите се поднесуваат до органот за експропријација заедно со предлозите за експропријација.

Предлозите за експропријација ќе се поднесат до надлежното одделение во Службата за имотно-правни работи, која потоа ќе ги препрати предлозите со сите прилози до сопствениците на недвижен имот и до Агенцијата за катастар на недвижен имот, каде ќе се регистрира експропријацијата. По

овој процес, органот за експропријација уредува разговори со сопственикот на недвижниот имот и со корисникот на експропријацијата (т.е. ЈПМЖИ).

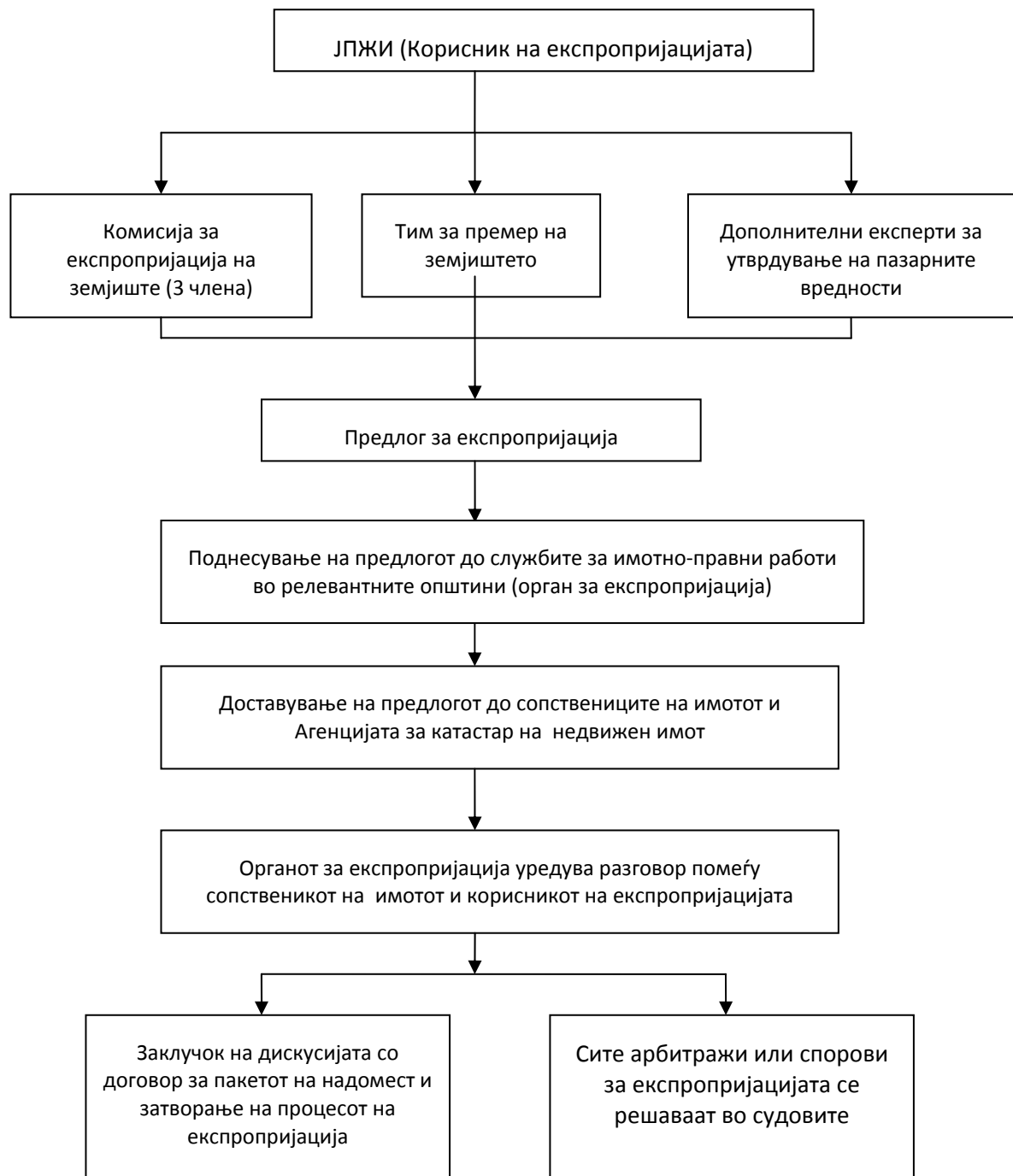
Разговорот се одвива сè додека релевантните страни не постигнат договор за пакетот на надомест. Договорот е обврзувачки, а постапката за експропријација на земјиштето и за одредување надомест се смета за завршена. Договорот го потпишуваат членовите на комисијата, а плаќањето треба веднаш да се изврши од корисникот на експропријацијата (сметката на ЈПМЖИ) во корист на поранешните сопственици.

Ако за време на разговорите не бил постигнат договор, органот за експропријација одлучува како да се реши предлогот за експропријација. По одлуката за експропријација, по службена должност, или по предлог на поранешниот сопственик, надлежниот суд започнува постапка за утврдување на надоместот за експроприраниот недвижен имот. Решението на надлежниот суд потоа сочинува основа за извршување на плаќањето на паричниот надомест спрема поранешните сопственици.

Органот за експропријација е одговорен за поднесување на конечните договори, како и на конечните решенија до надлежните органи за водење јавна евиденција заради соодветно документирање на промените во сопственоста.

Секоја арбитража или спор за експропријација се решаваат во судовите, при што ова ќе го забави процесот на експропријација.

Фазите на процесот на експропријација се прикажани на следниов графикон:

Слика 2 Процесот на експропријација

5 ДАТУМ НА ПРЕСЕК

Датумот на пресек е датумот по кој лицата населени во Проектната област немаат право на надомест од Проектот или право на други бенефиции за преселување, исто така недвижните средства или земјоделските култури утврдени по датумот на пресек не се предмет на надомест.

Датумот на пресек постои заради утврдување и потврдување на подобниот имот, домаќинства или физички лица, на тој начин избегнувајќи опортunistички обиди за максимализирање на надоместот преку намерно подигнати градби или култури посадени само заради надомест. Потенцијално засегнатите лица треба да бидат информирани за Датумот на пресек заради минимализирање на потенцијалните тужби во врска со подобноста. Кога опортunistичките и/или измамнички обиди за

максимализирање на надоместот се оценуваат како значителен ризик, мора да се применат мерки на претпазливост кај обелоденувањето на Критичниот датум.

„Датум на пресек“ за подобност се дефинира како:

- датумот кога се доставува известувањето за намерата за експропријација до засегнатите сопственици кога е можна експропријација; или
- датумот на извршен попис (датум што треба да се дефинира во понатамошните фази на проектот).

6 АНАЛИЗА НА ПРАЗНИНИТЕ - ПРАВНА РАМКА ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА И ПОЛИТИКА ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА НА ЕБОР

Главните празнини помеѓу националната законска рамка за експропријација во Македонија и Барањата за работењето и резултатите од работењето PR 5 се опишани подолу, заедно со некои потенцијални решенија развиени преку искуството на Ептиса од развојните и применетите програми за преселување/враќање на животот во претходна состојба. Целосна Анализа на празнините изработена од ЕБОР е претставена во Анекс 1.

Деловите подолу даваат преглед на пристапот кон Акциониот план за преселување (АПП) во однос на македонските законски барања и барањата на соодветните политики (извор, анализа на празнините на ЕБОР).

6.1 ПОЛИТИКИ И ПРИНЦИПИ

а) Консултации со јавноста

Политиката на ЕБОР бара сите чинители адекватно да бидат информирани и целисходно консултирани, вклучувајќи го и локалното население, доста време пред какви било активности на експропријација. Рамката за преселување и надомест изработена овде вклучува консултативни мерки за засегнатите лица.

Македонскиот закон не бара јавни консултации со засегнатите лица од проектот пред експропријацијата.

Обезбедувањето информации за засегнатата популација во процесот на експропријација обично е ограничено, особено во однос на оние кои немаат законска сопственост врз имотот, т.е. тие обично воопшто не се информираат за експропријацијата.

Иако процесот на јавни консултации за експропријација не се бара според локалното законодавство, за крупни сообраќајни проекти, локалното законодавство (коешто општо е во согласност со Директивата на ЕУ за процена на влијанието врз животната средина) пропишува јавни консултации како дел од процесот на процена на влијанието врз животната средина, па затоа, некои информации за проектот може да стигнат до засегнатите лица преку овој канал. Меѓутоа, искуството покажува дека целисходните консултации со директно засегнатите лица, како што се предвидува според Политиката на ЕБОР, може значително да ги подобрат активностите на преселување, бидејќи засегнатите лица најдобро знаат што им треба за надминување на тешкотиите со кои може да се соочат како резултат на присилната преселба.

Друго клучно прашање е вклучувањето на надворешни агенции при изработка и имплементација на планови, што не се бара според локалното законодавство. Ранливите лица треба соодветно да се третираат. Ова се разработува подетално во ставот f).

Преку договарање и дефинирање на одговорностите на сите сектори одпред, веднаш штом плановите официјално ќе се договорат и/или усвојат од релевантните институции, преселбата / воспоставувањето на животот станува „сечија работа“ и на вклучените чинители им дава правна основа за учество во имплементацијата.

b) Социо-економско истражување

Според македонското законодавство, не се бара спроведување на социо-економско истражување. За секој проект на ЕБОР кој изискува откуп на земјиште (физичко или економско раселување), неопходно е спроведување на истражување и изработка на АПП/ РВЖ (рамка за воспоставување на животот).

Правната рамка во Македонија предвидува изработка на „студии“ за експропријација, што всушност се попис на засегнатиот имот и основни информации за регистрираните сопственици на тој имот (т.е. имиња, адреси, матични броеви), за тие да може да се идентификуваат и да им се надомести. Не постојат одредби за вршење попис на сите засегнати имоти (т.е., и на оние кои не се формално регистрирани), ниту на истражување во кое се опишуваат социо-економските услови на засегнатите сопственици или жители, како што се бара со БИ 5 на ЕБОР.

Придобивките од попис на засегнатите страни, во согласност со барањата од БИ 5 може да се резимираат на следниов начин:

- утврдување на точниот број лица / имоти кои постојат во областа засегната од проектот, кои ќе бидат физички или економски раселени (без оглед дали нивниот имот е формално регистриран или не);
- утврдување на критичен датум, така што опортунистичките бесправни жители кои се преселиле во проектната област по овој датум, немаат право на надомест;
- овозможување почетни консултации со засегнатите лица за нивните потреби и преференци (започнување со размислување за можни мерки на ублажување);
- собирање податоци кои ќе се искористат како почетна точка за време на мониторирањето, при што промената на условите во однос на појдовните информации покажува дали преселбата / воспоставувањето на животот биле успешни во овозможување на луѓето да си го повратат и подобрат социо-економскиот статус; и
- попрецизно планирање и буџетирање.

c) Економско раселување

Македонското законодавство не бара конкретни планови за преселба / враќање на животот во претходна состојба (РВЖ). За секој проект на ЕБОР кој изискува откуп на земјиште (т.е. кој вклучува физичко и/или економско раселување; постојано или привремено), задолжителна е изработка на АПП/РВЖ.

Законите за експропријација на Македонија дозволуваат надомест за изгубена добивка/приход на засегнатите формално-економски дејности, до кои дошло поради раселување. Оние коишто немаат формални законски права врз имотот и кои водат неформална економска дејност немаат право на никаков надомест. Освен тоа, законите за експропријација не предвидуваат помош при воспоставување на животот, т.е. преодна поддршка, пристап до кредитни можности, обука или можности за вработување, за лицата засегнати со експропријацијата дури иако нивниот живот или степен на приход се негативно погодени.

Според политиката на ЕБОР, лицата кои немаат формални законски права врз земјиштето и/или објектите што ги користат за својата стопанска дејност, сепак треба да добијат надомест за своите преселени објекти и/или за какви било уредувања што треба да ги направат на земјиштето (на пр., да засадат култури). Еден начин да им се овозможи повторно да го воспостават својот приход или

живот е да им се обезбеди пристап до друго земјиште и/или објекти под закуп, каде ќе можат да продолжат со својата стопанска дејност.

Искуството покажува дека обезбедувањето надомест за изгубениот нето-приход од формални и неформални стопански дејности, како што се бара според политиката на ЕБОР, може да се минимализира доколку на засегнатите лица им се обезбедат соодветни стопански објекти навремено и во области каде може да се спроведува земјоделска практика. Ова повторно ја потврдува важноста за соодветно и навремено планирање на воспоставување на животот.

Најважен предуслов за спроведување на АПП / РВЖ е да се утврдат празнините помеѓу тие АПП / РВЖ и локалното законодавство, и да се утврдат мерки, кои не се во спротивност со локалното законодавство, за нивно третирање, во текот на развојната фаза на документот. Ова подразбира и вклучување разни институции, агенции и организации во процесот на планирање, заради овозможување тие да си ги сфатат улогите и да имаат капацитет и правна основа за нивно реализирање.

Една важна предност е тоа што со усвојување на АПП / РВЖ, владата, исто така, прифаќа дека треба да се распределат средства за нивна имплементација, и да се подготви буџет за АПП. Искуството, исто така, покажува дека распределбата на средства го придружува усвојувањето на документот, обично на иста владина седница. Друга важна предност е тоа што сите институции / организации и агенции од кои се очекува да се вклучат во имплементацијата, имаат правна основа за завршување на работата што се очекува од нив и за распределба на соодветни ресурси за таа работа, на пр., соодветно квалификуван персонал. Ова е особено важно доколку одредени одредби од АПП / РВЖ се гледаат како спротивни на локалното законодавство.

d) Права на надомест

Законот конкретно не споменува надомест за трошоците на какви било даноци на пренос. Надоместот мора да го вклучи трошокот на регистрација во катастарската служба или во друг релевантен регистар, административни надоместоци и/или даноци на пренос.

Трошоците за преселба/транспорт не им се надоместуваат на оние кои немаат формална законска сопственост. Сите категории на засегнати лица треба да добијат трошоци за преселба.

е) Лица без формални права

Македонскиот закон не признава лица кои немаат формална законска сопственост, па затоа, не предвидува обезбедување адекватно домување со безбедност за престој за оваа категорија засегнати лица. Меѓутоа, согласно со PR5, пописот треба да ги земе предвид:

- Категорија 2 – оние кои немаат формални права на земјиштето, но кои имаат побарувања во однос на земјиштето што се признава според националното право;
- и Категорија 3 – оние кои немаат признати законски права или побарувања во однос на земјиштето што го зафаќаат, и не се признати според закон.

На категоријата 2 треба да и се обезбеди помош за стекнување формален законски статус пред експропријацијата. За категоријата 3, во случај на физичко раселување, мора да се обезбеди некаква форма на социјално домување.

е) Третирање на човековите права

Едно од најтешките прашања што се среќаваат при проекти на преселба во земјите со слична правна рамка како Македонија е барањето за надомест и/или помош *bona fide* на неформалните жители / станари или имоти. Законот за експропријација не предвидува надомест или помош за оваа категорија. Правото на адекватно домување и подобрување на животните услови конкретно се бара според PR5 од Политиката за животна средина и социо-економските аспекти на ЕБОР, што е во согласност со принципите на Универзалната декларација за човекови права (1948) и Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (1966).

Ако засегнатите лица се иселат без никаква помош или решенија за преселба, нивното основно право на домување, како што е дефинирано со Декларацијата на ОН за човекови права, ќе биде прекршено. Поради тоа, во такви случаи, како што се предвидува со PR5 на ЕБОР, потребно е да се обезбедат алтернативни решенија за сместување на засегнатите лица кои живеат таму. Важно е да се забележи дека ова не подразбира потреба на засегнатите лица да им се даде сопственост врз станови или куќи, што понекогаш така се толкува. Целта е повеќе да им се даде адекватно сместување и сигурност на престој за да бидат безбедни од идни иселувања.

PR 5 на ЕБОР наведува дека адекватното домување или засолниште може да се одредат според квалитетот, безбедноста, достапноста, можноста за живеење, културната соодветност, пристапноста и карактеристиките на локацијата.

Адекватното домување треба да овозможи пристап до опции за вработување, пазари и основна инфраструктура и услуги, како што се вода, струја, канализација, здравство и образование. Најсоодветен и најефективен начин на дефинирање на тоа што значи адекватно домување е да се консултираат лицата засегнати од проектот.

f) Ранливи групи

Законот не вклучува посебни барања за организирање консултации и помош при преселба за ранливите групи. За време на пописот, потребно е да се идентификуваат ранливите групи и да се проценат нивните потреби во врска со помошта при раселување и преселба.

Ранливите групи, како и сите други засегнати лица, мора да бидат вклучени во целисходни консултации во врска со опциите за преселба и помош. Сепак, консултациите со ранливите групи може да бараат посебен пристап што ќе им овозможи подеднакво да учествуваат во процесот (т.е. вклучување на социјални работници, користење на различен јазик, или спроведување на консултациите на пристапно место за лица со инвалидност, во одреден дел од денот кога, на пр., може да дојдат засегнатите самохрани родители, итн.)

Според Законот за социјална заштита и детска заштита (Службен весник на Република Македонија бр. 50/97, 16/00, 17/03), сите ранливи граѓани имаат право на еднократни финансиски исплати доколку се најдат во ситуација на ненадејна и привремена нужда, кои се спроведуваат преку локалните центри за социјална работа или преку локалните самоуправи. Ранливите граѓани добиваат социјална помош во форма на финансиска помош или социјални услуги.

Правилата и прописите за сметување на социјално ранливи поединци, врз основа на Законот за социјална заштита, го уредуваат давањето помош на лица кои се корисници на социјална помош и без сместување, во форма на готовински исплати за закупување или реконструкција на куќи / станови или сместување во социјални станови. Македонија има неколку закони според кои на ранливите групи може да им се помогне да го подобрат животниот стандард (здравство, образование, вработување, бесплатна правна помош итн.) и овие закони треба да се искористат како основа за изработка на програми за преселба на ранливите групи.

Откако ќе се идентификуваат ранливите групи во текот на пописот, може да се изврши процена на потребите за да може да се дефинираат најсоодветните мерки за обезбедување помош при преселба.

g) Еднакви права

Мажите и жените имаат еднакви права во Република Македонија, вклучувајќи и формални законски права на имот. Овој АПП ќе обезбеди надоместот да го поделат сопружниците според имотната документација или Законот за семејство. Освен тоа, сите програми, заедно со оние за воспоставување на животот, ќе им бидат подеднакво достапни како на мажите, така и на жените.

h) Механизам за поплаки

Во Македонија не постои конкретно законско барање за утврдување на независен механизам за поплаки. Треба да се воспостави жалбен механизам конкретно за проектот и ова треба да биде културно соодвечен и транспарентен за бргу и ефективно да се добиваат и да се третираат работите

околу надоместот и преселбата покренати од раселените лица и/или членовите на заедниците-домаќини.

Сепак, законите за експропријација и административните закони во Македонија предвидуваат засегнатите граѓани (оние со формални законски права) да се жалат пред судовите за разни ситуации во текот на постапката за експропријација. Искуството досега исто така покажува дека засегнатите лица обично комуницираат со корисникот на експропријацијата (назначено лице или оддел, т.е. раководител за односи со јавност/оддел за односи со јавност), во врска со нивните конкретни жалби и со цел постигнување договор за надомест, пред поднесување на жалбите кај релевантните управни органи или судови. Во некои случаи, ваквите постоечки постапки може да се надградат за да се развијат соодветни механизми за поплака, како што бара ЕБОР.

Важно е да се обезбеди засегнатите лица да се информираат за:

- како и каде да поднесуваат жалби,
- жалбениот процес и конкретните информации што се потребни од лицето што се жали,
- кога и каде да очекуваат одговор,
- ако не се задоволни со одговорот, кој е следниот достапен канал за поднесување жалба.

Во повеќето случаи, на прашањата и жалбите може да одговорот вработените во проектот. Меѓутоа, при поголеми програми за преселба / воспоставување на животот, исто така, потребно е да се развие втор степен на решавање жалби, што би вклучил учество на непристрасни лица. Искуството покажува дека најефективен начин за организирање таков механизам е да се формира комитет што би вклучил претставници од разни чинители, вклучувајќи и лица засегнати од проектот и независни агенции / организации, на пр., НВО, народниот правобранител. Жалбените механизми не смее да го попречуваат пристапот до постојните судски и административни лекови.

i) Структура на АПП

За проектот ќе бидат подготвени три АПП врз основа на Рамката за надомест при преселба. Акциониот план за преселба (АПП) ќе биде изработен од клиентот, во кој ќе бидат наведени постапките што тој ќе ги следи и дејствијата што ќе ги преземе за соодветно да се преселат и да им се надомести на засегнатите лица и заедници. Во АПП мора да се идентификуваат сите лица засегнати од проектот и да се оправда нивното раселување по разгледување алтернативи со кои ќе се минимализира или ќе се избегне раселувањето. Во АПП се дава преглед на критериумите на подобност за засегнатите страни, се утврдуваат стапки на надомест за загубените средства, и се опишува степенот на помош при преселба и реконструкција на засегнатите домаќинства. Планирањето во АПП го заштитува клиентот од непредвидени или претерани побарувања од поединците кои имаат незаконска подобност за бенефиции при преселба. Решавањето на таквите побарувања може да предизвика значителни доцнења при спроведувањето на проектот, што може да доведе до надминување на трошоците за финансиерот.

Опфатот и деталноста на планирањето за преселба мора да го гарантираат животот на лицата засегнати со проектот за да се воспостави на степен кој преовладувал пред започнувањето на проектот. Овој дел опишува препорачан пристап кон ефективна подготовка на АПП. Основните компоненти на АПП се следниве:

- утврдување на ефектите од проектот и идентификување на засегнатите популации;
- правна рамка за откуп и надомест на земјиште;
- рамка за надомест;
- опис на помош при преселба и активности на воспоставување на животот;
- детален буџет;
- план за имплементација;
- опис на одговорностите на организацијата;
- рамка за јавни консултации, учество и планирање на развојот;

- опис на одредби за исправање на неправдите; и
- рамка за мониторинг, евалвација и известување.

АПП ќе биде изработен заради олеснување на негативните ефекти од раселувањето, утврдување на потенцијални развојни придобивки и утврдување на правата на сите категории засегнати лица (вклучувајќи ги и заедниците-домаќини), со особено внимание врз потребите на сиромашните и ранливите, за да се документираат сите трансакции на откуп на земјиште, права, како и сите мерки на надомест и активности на преселба, и да се воспостават постапки за мониторирање и евалвирање на плановите за преселба и да се преземат корективни мерки според потребите.

Опсегот и детаљноста на АПП ќе варира според обемот на раселување и според сложеноста на потребните мерки за ублажување на негативните ефекти. Во сите случаи, тој ќе даде опис за начинот на кој ќе се постигнат целите на PR5. Во најмала рака, во АПП треба:

- да се наведат целите на преселба
- да се опишат ефектите од проектот, да се идентификуваат сите лица што треба да се раселат и да се даде попис на засегнатите средства
- да се покаже дека раселувањето е неизбежно и дека е минимално
- да се опише правната рамка за откуп и надомест на земјиште
- да се опише процесот на консултации со засегнатите лица во врска со прифатливи алтернативи за преселба, и степенот на нивно учество во процесот на одлучување
- да се опишат правата за сите категории раселени лица
- да се наведат стапките на надомест за загубените средства и да се покаже дека сите вакви стапки се адекватни, т.е. барем еднакви на трошокот на преселба на загубените средства
- да се опише процесот на избор, распределба, подготовка и сопственост на земјиштето во врска со замената на домаќинството
- да се опише помошта што ќе се даде при преселба
- да се обезбедат детали за аранжманите на подобрување или, во најмала рака, на воспоставување на животот и животниот стандард на раселените лица
- да се даде преглед на одговорностите на институциите/организациите за спроведување на АПП и постапките за жалбено обесштетување
- да се предвиди распоред и буџет за спроведување на АПП
- да се дадат детали за аранжманите на мониторинг, евалвација и известување кога откупот на земјиште не доведува до загуба на живеачката или приходот,
- да се обезбеди праведен надомест за откупеното земјиште и за загубените средства на тоа земјиште по нивната цена на замена.

За изработка на АПП ќе се одржат јавни состаноци, при што принципите изложени во АПП ќе им бидат претставени на засегнатите лица и организации. Локалните општини ќе ги организираат ваквите состаноци, ќе подготват и ќе изведат презентации, ќе подготват записник од покренатите прашања и проблеми, како и списоци на учесниците.

По завршувањето на јавните консултации, нацрт-АПП ќе се изменува според потребите за да ги одрази резултатите од јавните консултации и повторно да се обелодени, ако е потребно. Извршно резиме од АПП ќе биде обелоденето на македонски во локалните општини и на контактните точки (кои ќе се воспостават според одредбите од Планот за вклучување на чинителите). Сите значајни промени направени во текот на спроведувањето на АПП ќе се обелоденат на јавноста во соодветна форма.

За фазата на имплементација, треба да се подготви листа на хронолошките чекори при спроведување на АПП, вклучувајќи и посочување на агенциите одговорни за секоја активност со кусо објаснување на секоја активност. Треба да се изработи распоред на имплементација според месеци

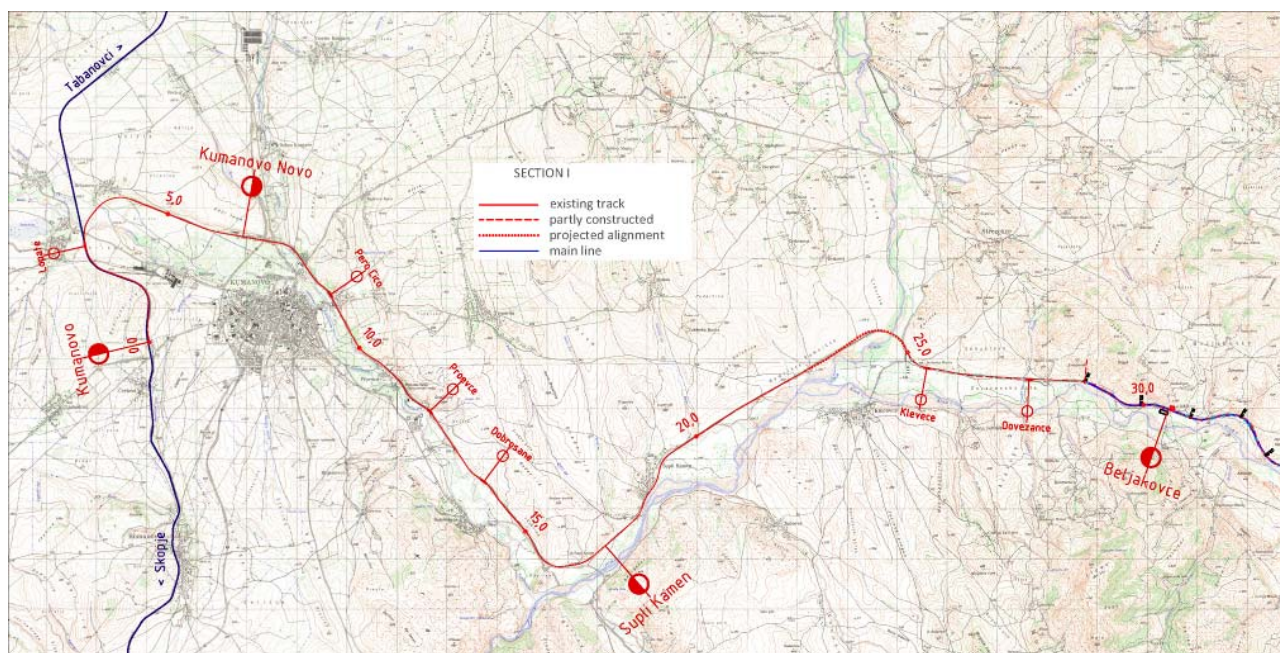
(на пр., со помош на графиконот Гант (Gantt)) за активностите што ќе се преземат како дел од преселбата. Треба да се опише поврзаноста меѓу спроведувањето на преселбата и отпочнувањето на градежните работи за секоја проектна компонента.

Акциониот план за преселба изискува специјализирана експертиза. Од суштинска важност е да се ангажира квалификуван и искусен персонал за изработка и спроведување на акционите планови за преселба. Меѓутоа, подеднакво важно е и клиентот сам да се ангажира во процесот на изработка на АПП. Учеството на клиентот во процесот е од инструментална важност за координацијата.

7 ОПИС НА МИНАТИ И СЕГАШНИ АКТИВНОСТИ НА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Земјиштето е откупено за првите 65 km од проектираната пруга почнувајќи од Куманово и завршувајќи кај првата населба, Мождивњак, во рамките на општина Крива Паланка. Земјиштето помеѓу 10-20 m на двете страни од линијата беше експроприрано во текот на 1994-2004 година. На сопствениците на земјиштето им беше надоместено и повеќето изградија нови куќи подалеку од областа на експропријација. Во Делница 1, беа експроприрани, 139 542 m² од земјиштето, а во Делница 2, 1 694 616 m². Во Делница 2, беа експроприрани три куќи.

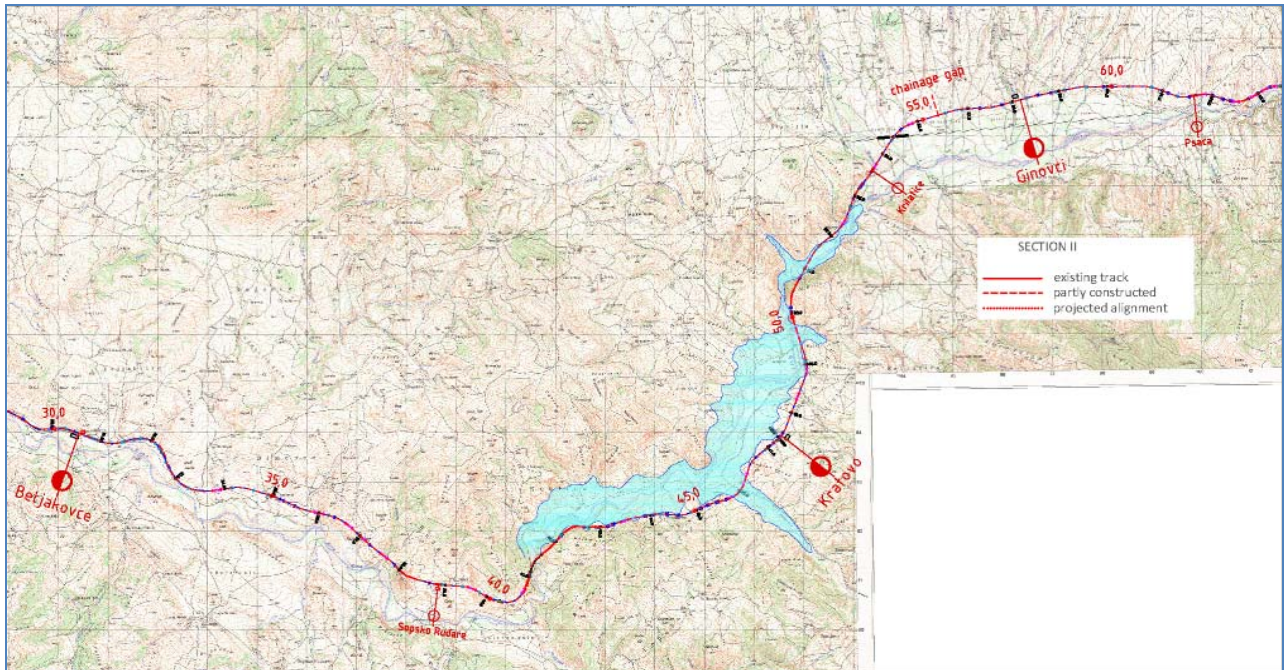
Во Делница 1, трасата била проектирана за време на бугарската окупација. Југословенски железници ја изградиле трасата врз основа на тој проект (Слика 2).

Слика 3 Изглед на железничката траса Делница 1

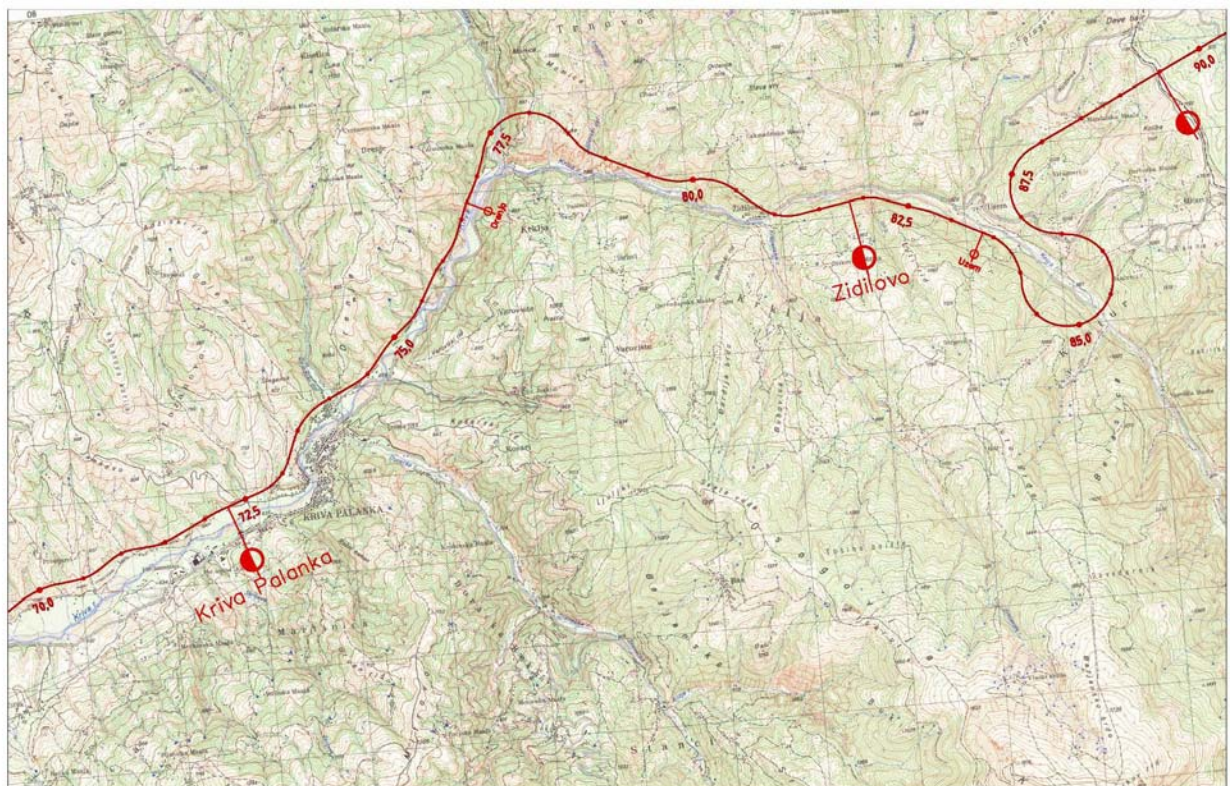
Во Делница 2, експропријацијата била наППавена пред почетокот на градежните работи. Во општина Ранковце, постои неразрешен проблем со сопственикот на имот каде што трасата ќе го подели земјиштето на два дела. Сопственикот сака да се експроприра целата парцела. Од 1995 година, не се издадени нови градежни дозволи долж проектираната железничка траса. (Слика 3) Краток АПП ќе биде подготвен за Делница II.

Слика 4 Изглед на железничката траса Делница 2

За Делница 3, заради потребите на македонската Железничка инфраструктура, во 2010 година, беше подготвена студија за експропријација. Треба да се отстранат приближно 25 куќи и да се експроприра земјоделско земјиште во општина Крива Паланка. Перманентното зафаќање на земјиштето директно ќе засегне околу 465 сопственици (семејства). Треба да се изведе детаљна студија (Слика 4).

Слика 5 Изглед на железничката траса Делница 3

Постапките за експропријација на земјиштето треба да завршат пред потпишувањето на договорот за градежни работи.

8 ДЕФИНИЦИЈА НА ЗАСЕГНАТИ ЛИЦА И ИМОТИ

Во текот на пописот на средствата, ќе биде собрано значително количество социо-економски податоци за домаќинствата. Меѓутоа, нископриходните домаќинства (оние коишто вообичаено се погодени од преселбата), особено во руралните области, обично имаат разновидни стратегии за опстанок кои комбинираат земјоделство со надничарски труд и мали претпријатија. Затоа, важно е да се даде преглед на сите извори на приход за да се пресмета загубата на приход од проектниот откуп на земјиштето како пропорција од вкупниот приход. На пример, загубата на земјиште за домаќинство вклучено во дејност или надничарски труд најверојатно ќе биде понезначајна отколку за домаќинство чиј приход во целост произлегува од земјоделство. Поради овие причини, потребни се социо-економски увид заради собирање дополнителни квантитативни (поткрепени со квалитативни) информации во две важни области: 1) текови на приход во домаќинството и стратегии за опстанок кои не биле утврдени во пописот на средства; и 2) структура, организација, и економски меѓузависности во рамките на пошироката заедница засегната од проектот. Анализата на овие податоци ќе помогне да се идентификуваат најризичните домаќинства во однос на физичкото или економското раселување. Сепак, анализата на приходите не е потребна во случаи кога откупот на земјиште не влијае врз капацитетот за остварување приход на домаќинството (на пример, во случаи кога се раселуваат само живеалиштата, а засегнатите лица може да се преселат во блиски места).

Социо-економскиот увид треба да биде тесно поврзана со пописот на средства заради обезбедување сеопфатни информации за економските ресурси на домаќинствата, вклучувајќи и ресурси на заеднички имот. Пописот на средства веќе треба да ја има утврдено основната општествена единица на производство или економска организација.

Социо-економскиот увид и попис ќе бидат изработени за време на подготовката на предлогот за експропријација, во фазата на проектирање, во тесна координација помеѓу Комисијата за експропријација формирана од ЈПЖИ, тимот за премер на земјиштето и експертите за утврдување на пазарните вредности.

8.1 Социо-економско истражување

Северо-источниот регион на Македонија вклучува 192 населени места, од кои 189 се рурални населби. Густината на населението е 75 жители/km², рамномерно распоредени, и со просечна густина од 81 жител/km².

Проектната област се карактеризира со висок степен на етничка и верска разновидност. Етничкиот состав на населението во Северо-источниот регион покажува поголема разновидност отколку во земјата како таква со 59,1% Македонци, 31,1% Албанци, 6,1% Срби и 2,9% Роми. Во Липково, 97,4% од населението е албанско. Степенот на невработеност во регионот достигнува 43%.

Просечната големина на семејството во регионот опаѓа од 3,9 на 3,6 членови. Родовиот сооднос на актуелното население сочинува 51% жени и 49% мажи.

Северо-источниот регион се карактеризира со сè поголема емиграција кон другите земји, којашто се интензивира во изминатата деценија. Според официјалните методи, критериуми и индикатори на класификација, овој регион е класифициран како нејнерзавиен плански регион во Република Македонија и е релативно изолиран (во смисла на развој).

Социо-економското истражување ќе го вклучи следново

- Карактеристики на домаќинството (кој е сопственик на имотот/или живее во засегнатата куќа), возраст, ниво на образование, дејности и ранливост (болни, стари, хендикепирани итн.),
- Опис на економскиот статус на домаќинството (попис на главните подвижни средства, мебел, апарати, вработување, економски дејности (формални и неформални), категоризација на приходи)

- Опис на актуелната економско-социјална зависност на домаќинствата од нивното користење на земјиштето на локациите како пресуден фактор за разбирање на можните ефекти од откупот на земјиштето и/или преселувањето на друга локација.
- Претпочитан вид надомест (готовина или земјиште, или кога тоа е можно, потпомогната преселба, а кога се претпочита преселбата, опциона локација, вид на објект итн.).

8.2 Попис

Во согласност со барањата на ЕБОР, ќе се изведе попис на директно засегнатите домаќинства. Истражувањето ќе обезбеди сите категории на засегнати лица (не само оние со формални законски права) целискодно да бидат информирани и консултирани, вклучувајќи:

- Категорија 1 – оние коишто имаат формални права на земјиштето;
- Категорија 2 – оние коишто немаат формални права на земјиштето, но, кои побаруваат земјиште признато според националниот закон; и
- Категорија 3 – оние коишто немаат признати законски права или побарување врз земјиштето што го заземаат

За време на пописот, ќе се утврдат ранливите групи за да се проценат нивните потреби во врска со помошта при преселување и преселба.

Пописот вклучува собирање податоци во врска со имиња, датум на раѓање, сопственост врз земјиштето и занимање, социо-економско истражување и попис на загубите.

9 РАМКА НА НЕДВИЖЕН ИМОТ ЗА ОТКУП И НАДОМЕСТ НА ЗЕМЈИШТЕ (ПОПИС НА ЗАГУБИ)

Оваа задача ќе се осврне на следново:

- Катастарско утврдување и координати на парцелите и средствата на парцелите,
- Утврдување на дрвја и објекти на засегнатите парцели,
- Опис на сите објекти (површина, материјали, состојби),
- Опис на статусот на имот во однос на станарите: има ли станари или корисници кои имаат законски права – ако имаат, врз каква основа, сопственост, наем или неформално ги користат објектите,
- Проценка на вредноста на засегнатиот имот врз основа на дефинирани критериуми за надомест.

9.1 Засегнато земјиште и објекти

Во Делница 1, железничката траса била проектирана за време на бугарската окупација, а Југословенски железници ја изградиле трасата врз основа на тој проект, преземајќи ја неопходната експропријација. За претстојните градежни работи, не е потребно перманентно зафаќање на земјиштето. Привремено, 19,000 m² од земјиштето ќе бидат засегнати во Делница 1.

Во Делница 2, појас од земјиште со променлива широчина од 10 до 20 метри на двете страни од железничката траса беше експроприран во периодот 1994-2004 година. На сопствениците на земјиште им беше надоместено и повеќето изградија нови куќи подалеку од проектираната железничка траса. Не е потребно дополнително перманентно зафаќање на земјиштето. На привремена основа, 103.200 m² земјиште ќе бидат засегнати во Делница 2. Краток Акционен план за преселба ќе биде посебно подготвен за Делница 1 и Делница 2.

За Делница 3, во 2010 година, беше изработена студија за експроприација од ЈПМЖИ. Ќе треба да се срушат приближно 25 куќи и да се експропира земјоделско земјиште во општина Крива Паланка, а вкупниот број на засегнати куќи во градот Крива Паланка е 19. Освен тоа, 1 куќа ќе биде засегната во населбата Градец, а 5 куќи во населбата Узем.

Наведени се и земјишната површина, квадратурата на приземјето на куќите и катастарските броеви. Сите куќи се двоспратни, а просечната големина на приземјето е 52,5 m².

Понатаму, 424.379 m² земјиште ќе треба да се експропира, од кое повеќето опфаќа шума и земјоделско земјиште. 424.678 m² од земјиштето ќе бидат засегнати во Делница 3 на приремена основа.

Следнава табела дава преглед на проценетото перманентно и привремено зафаќање на земјиштето за проектот во m² за Делница 1, 2 и 3:

	Делница 1	Делница 2	Делница 3
Перманентно зафаќање на земјиштето за проектот (m²)			
Вкупна површина	0	0	424.379
Земјоделско земјиште	0	0	225.380
1. Пасишта	0	0	160.616
2. Ниви	0	0	24.095
3. Лозја	0	0	81
4. Овоштарници	0	0	
5. Станбена површина (на пр., градини, дворови)	0	0	20.805
Шума	0	0	185.800
За стопанисување	0	0	0
Претходни патишта, сливници	0	0	13.199
Засегнати објекти			
Бр. на објекти	0	0	
Бр. на станбени куќи	0	0	25
Куќи/приземје m ²	0	0	1.050
Проценка на привремено зафаќање на земјиштето за време на изградбата во проектот			
Вкупна површина m ²	19.000	103.200	424.678

Табела 1 Зафаќање на земјиштето по делници

Останатите 13.199,00 m² опфаќаат стари патишта, исушени корита и отворено земјиште, и им припаѓаат на одвоени села.

Локацијата на куќи што треба да се отстранат и големината на земјиште што треба да се експропира се прикажани на следнава табела.

Населби во 3-тата делница (66 km до граница)	Земјиште во m2	Куќи/приземје во m ²	Број на куќи
Тлминци	33,760		
Градец	70,041	35	1
Лозаново	10,349		
Крива Паланка	68,602	801	19
Дрење	24,943		
Трново	3,289		
Киселица	18,451		
Жидилово	29,440		
Кркља	64,711		
Костур	3,590		
Узем	97,203	214	5
Вкупно	424,379	1.050	25

Табела 2 Резиме на потребите за експропријација на 25-ти јуни, 2010 година, направено од ЈПЖИ

9.2 ПРОЦЕС НА УВИД

Во фазата на проектирање, по дефинирање на методологијата, опфатот на истражувањето и принципите (коишто се набројани), треба да се соберат податоци за потребите на куќите, становите, зградите и помошните објекти, овоштарниците, бунарите, овошките во дворовите и градините, и за други прашања релевантни за истражувањето од секое засегнато домаќинство и лице. Истражувањето ќе се изврши долж трасата. Картите од катастарот, од основните проекти и од студијата за експропријација ќе се искористат за дефинирање на засегнатите имоти. Сепак, треба да се земат предвид сите објекти, а не само оние што се вклучени во студијата за експропријација или во катастарот. Увидот ќе треба да ги вклучи и формалните (легални) регистрирани имоти заедно со другите „неформални„ имоти и/или објекти кои биле изградени во рамките на потенцијалната област на влијание нез дозвола (т.е. имоти чии сопственици немаат правна основа за населување или завземање.

10 ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА И ТРОШОЦИ ЗА НАДОМЕСТ

Општо, сегашната цена на земјоделско земјиште е многу ниска, додека цената на земјиштето во урбаните области има тенденција да биде висока. Вредноста на земјиштето зависи од класата, употребата и пристапноста/близината, присуството на вода и идни планови за наводнување на областа.

Прелиминарната проценка на откупот на земјиште и трошоците на надомест (еквивалентни на вредноста на замена) вклучува:

- За земјоделско земјиште, цената се проценува на 5 ЕУР по m².
- Големината на поединечно земјоделска фарма се проценува на 320 m².

- Цената за земјиште во град се проценува на 30 ЕУР по m^2 .
- Куќите се проценуваат на големина од 105 m^2 (два спрата). Цената на m^2 се проценува на 650 ЕУР по m^2 .

Овие вредности треба да се ажурираат според пазарните цени во текот на процесот на експропријација.

Лицата засегнати од проектот вклучуваат домаќинства, кои на датумот на пресек на проектот (т.е. на датумот на спроведување на пописот и на увидот) живеат или произведуваат приход од проектната област, и кои заради проектот, би изгубиле земјиште, или какви било други движни или недвижни средства, целосно или делумно, привремено или постојано, или имаат дејност, занимање, работно место или место на престој врз кои има негативни последици. Немањето законски права нема да им го одземе на лицата правото на надомест за нивните загубени средства (подобрувања во кои се вклучени објекти, куќи, приноси од земјоделски култури, дрвја и други недвижни средства).

Вреднување на засегнатите средства и договор за предложени дејствија

Вреднувањето на земјиштето и средствата кои треба да се откупат заради пругата ќе се направат според македонскиот Закон за експропријација и ќе се прошири за да ги опфати дополнителните барања на ЕБОР од PR 5. Со него ќе се дефинираат методите за утврдување паричен надомест, но и опции за други видови дејствија, вклучувајќи и помош околу наоѓање ново сместување или објекти, замена на загубените средства и преселба на луѓето.

Принципите што ќе се применуваат се изложени подолу:

- Паричен надомест или замена ќе се обезбедат за земјиште, станбени куќи и/или деловни објекти откупени за проектот или кои мора да се напуштат.
- Паричен надомест или замена ќе се обезбедат за сите други корисни објекти, вклучувајќи штали, магацини, шупи, кокошарници, огради итн.
- Засегнатото лице ќе има право да го спаси градежниот материјал кој ќе биде изгубен без намалување на износот на надомест. Надомест ќе се обезбеди и за зградите оштетени со уредувањето. Зградите и другите објекти ќе се вреднуваат по нивната вредност на замена, по пазарна цена на замената или по цена на повторна изградба со сличен квалитет, земајќи предвид обезбедување комуналии и услуги. Ќе се земат предвид трошоците на транспорт на материјалите до новата локација и градежната работна рака.
- Кога ќе се преселат незаконски станари, тоа ќе се прави според шема за преселба или до некоја друга локација каде тие може да воспостават законска сопственост.
- Кога живеалиштето/деловната активност се дадени под кирија, сопственикот ќе добие надомест за загубата. На станарот ќе му се даде помош при наоѓање еквивалентен имот, поддршка за земање под кирија за преоден период, трошоци на селење и додаток за вознемирување или испалата на вредноста за економската загуба до враќање на бизнисот на друго место утврдена од страна на сопственикот на бизнисот како најпогодна опција. Доколку е потребно, ќе биде овозможена помош за наоѓање работа и преквалификација на новата локација.

Дејности

Кога ќе се релоцира некоја дејност, на засегнатото лице ќе му биде обезбеден паричен надомест или преселба. Ако засегнатото лице избере преселба, ќе му биде обезбедена еквивалентна парцела на прифатлива локација и со сличен стопански потенцијал и обезбеден станарски статус. Надоместот ќе вклучи трошоци на селење и законски и давачки за трансакцијата.

Ќе биде направена исплата за вознемирување еквивалентна на нето-приходот за договорен период (врз основа на даночна евиденција од засегнатата или од споредлива дејност). Кога деловниот

објект е даден под кирија, сопственикот ќе добие надомест за зградата, а на станарот ќе му се даде помош при наоѓање еквивалентна локација, поддршка за земање под кирија во период за повторно воспоставување на дејноста и за трошоците на селење.

Неформалните улични продавачи ќе добијат надомест еквивалентен на двомесечен нето-приход врз основа на даночната евиденција или на информации од споредливи дејности, помош при наоѓање ново место за повторно воспоставување на дејноста и трошоци на преселба.

Обработливо земјиште

Надомест ќе се обезбеди за земјиште што се обработува или се подготвува за обработка, или пак било обработувано во последната сезона, признавајќи ја инвестицијата или трудот на земјоделците. Надоместот за обработливо земјиште ќе биде врз основа на стандардна вредност по единица површина, земајќи ги предвид просечната вредност и стапката за загуба на конкретните или потенцијални приноси.

Кога известувањето за предложен откуп се случува по критичниот датум, кога одгледувачот нема повеќе доволно време за подготвување на друго земјиште без помош (или воопшто нема време), ќе се обезбеди помош за ангажирање дополнителна работна сила или механизација за земјиштето на замена за да се подготви до сеидбата.

Кога лицето е спречено да одгледува храна за секојдневна употреба, ќе се обезбеди надомест за да се овозможи купување храна на пазар сè додека не се створат можности за нови приноси. Висината на надоместот ќе биде врз основа на просечниот износ што жителот од град го троши на купување релевантни продукти по лице годишно, помножен со соодветниот број на лица и со релевантниот период.

Дрвја

Дрвјата ќе се вреднуваат по цена на замена или ќе се обезбедат садници за замена. Ќе се обезбеди надомест за вредноста на плодовите изгубени во текот на периодот до целосен род на новите дрвја и за вредноста на работната сила вложена во загубените дрвја. Ако дрвјата треба да се поткастрат (да им се отстранат гранките), надоместот ќе се пресмета врз основа на намалувањето на крошната површината над дрвјата. Нема да се плати надомест за незначително кастрење што е потребно заради избегнување штета.

Други средства

Ако другите продуктивни средства се изгубат или треба да се преселат (на пр., кошници за пчели), на сопствениците ќе им се надомести за загубата од едносезонско производство плус разумни трошоци за преселба на кошниците.

Опти одредби

Кога загубата сочинува само дел од средствата на засегнатото лице, доколку останатите средства веќе не се употребливи или нивната вредност е амортизирана, тоа ќе се земе предвид при утврдување на висината на надомест. Кога на луѓето им е потребна помош за повторно да се вратат во состојба пред експропријацијата, ова ќе се обезбеди во форма на информации, совети, пристап до кредити или други средства. Ќе се разгледаат можностите за подобрување на животот на засегнатите луѓе преку обука, помош околу наоѓање алтернативна работа, итн. Ќе се консултираат засегнатите лица за да се утврди формата на надомест што тие ја претпочитаат. Надоместот во натура ќе вклучи земјиште, згради, други објекти, земјоделски култури, дрвја, градини и други средства.

Луѓето без земја или незаконските станари кои можеби немаат право на надомест за земјиште и недвижни средства ќе имаат право на надомест за какво било уредување на земјиштето (како што се објекти, засолништа, земјоделски култури и дрвја) и за какво било губење пристап до ресурси коешто ќе го претрпат како последица на уредувањето. Ним може да им биде понудена и нова локација за живеење и може да стекнат дополнителни придобивки преку регулирање на нивниот статус кога ќе се преселат на новото земјиште.

Кога загубите не може лесно да се вреднуваат или парично да се надоместат (на пр., пристап до јавни служби, клиенти и добавувачи; или до риболовни, пасишни или шумски површини), ќе се направи секаков напор за овозможување пристап до еквивалентни и прифатливи ресурси и можности за заработка. Ќе се исплатат сите трошоци на селење, превоз и работна сила и сите законски или трансакциски трошоци.

11 ПРАВА

Табелата 2 подолу претставува Матрица на права. Таа ќе им биде соопштена на засегнатите чинители, така што тие да ги знаат своите права.

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
ЗАГУБИ ВО ВРСКА СО ПРЕСТОЈОТ/СМЕСТУВАЊЕТО				
Сопственик	Загуба на станбено земјиште или парцела а) перманентна	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Имот на замена ¹ : станбена парцела со слична големина и карактеристики Надоместот за експроприрано земјиште се одредува преку давање друго земјиште на замена, коешто по големина, квалитет и локација е соодветно на експроприраното земјиште или паричен надомест за земјишната парцела по вредност на замена	Пренос на имотно право преку пријателска спогодба или процес на експропријација.
	Загуба на станбена земјишна парцела б) привремена	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Паричен надомест за привремено користење на земјишна парцела по пазарна вредност	Трансфер на надоместот преку пријателска спогодба
Перманента загуба на станбен објект				
	а) со градежна дозвола, подигнат на сопствена регистрирана земјишна парцела	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Имот на замена: станбен објект со слична големина и карактеристики или Паричен надомест за станбен објект по вредност на замена + Додаток и надомест за други расходи поврзани со преселбата	Право на пренос на имот преку процес на експропријација со пријателска спогодба.
	б) без градежна дозвола, подигнат на сопствена регистрирана земјишна парцела	Закон за експропријација на МКД Закон за сопственички односи на МКД Закон за дивоградби на	<i>Предмет на успешна легализација:</i> Исто како законски сопственик <i>Ако легализацијата не е можна:</i> Надомест за земјиштето по пазарна цена + Право да се земат градежните материјали или	Прво може да се легализира станбениот објект, а потоа да се изврши експропријација во согласност со Законот за експропријација на МКД. Ако не е можна легализација, тогаш може да има пренос на имот и/или овозможување на правото на надомест преку пријателска спогодба.

¹ Вредноста на замена ја посочува пазарната вредност на имотот, плус правни трошоци за откуп на друг имот, како што се даноците и давачките за купување друг имот, регистрирање во земјишниот регистар итн.

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
		МКД Политика на ЕБОР	давање паричен надомест според вредност на изградба + Додаток за селење и надомест за други расходи поврзани со преселбата	
	с) без градежна дозвола, неформално подигнат на туѓа или државна парцела	Закон за експропријација на МКД Закон за сопственички односи на МКД Закон за градежно земјиште на МКД Закон за дивоградби на МКД Политика на ЕБОР	Паричен надомест по вредност на замена за приватна земјишна парцела во корист на сопственикот или неговите наследници + Право на земање на градежните материјали или обезбедување паричен надомест за станбениот објект по градежна вредност во корист на сопственикот на објектот + Додаток за селење во корист на сопственикот на објектот	Експропријацијата може да се применува кога процесот на легализација бил успешно завршен пред да се донесе одлуката за експропријација. Пренос на правото на сопственост и/или обезбедување надомест преку пријателска спогодба. За време на утврдувањето на пазарната цена за имотите за кои, поради нивната природа, не е формирана пазарна цена, износот на надомест се формира според пазарната цена на материјалот и работната сила потребни за изградба на овие објекти, намалена за соодветен износ на амортизација.
	Загуба на апартман или стан во станбен објект	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Имот на замена: стан со слична големина и карактеристики или Паричен надомест за стан по вредност на замена (пазарна вредност) + Додаток за селење и надомест за трошоците на останата преселба	Надоместот за експроприраната зграда или друг објект се определува со давање на зграда или друг објект за возврат, кои според големина, квалитет, намена и локација се слични со експроприраните зграда или имот. Пренос на имотното право преку пријателска спогодба или процес на експропријација.
	Загуба на годишен принос а) перманентна	Закон за експропријација на МКД Закон за сопственички односи на МКД	Право на собирање на приносите или Паричен надомест за годишен принос по вредност на замена (пазарна вредност). + Паричен надомест за секакво уредување на	Поранешниот сопственик има право на надомест на приносот, шумите и земјиштето, како и на родот по пазарна цена, освен ако надоместот не е вграден во надоместот за земјиштето. Паричен надомест за приносот којшто е можен само ако годишниот принос не може да се добие

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
			земјиштето во корист на сопственикот на вакваквото уредување (може да важи за објекти за наводнување или исушување, повеќегодишни насади, објекти, итн...)	во рокот на известување, во согласност со Законот за експропријација на МКД
	Загуба на годишен принос b) привремена	Закон за експропријација на МКД Закон за сопственички односи на МКД	Право на собирање реколтата или Паричен надомест за годишен принос по вредност на замена (пазарна вредност).	Паричен надомест за можниот принос само ако годишната реколтата не може да се собере во одредениот рок, во согласност со Законот за експропријација на МКД
	Загуба на повеќегодишен принос a) перманентна	Закон за експропријација на МКД	Право на собирање на родот во овошје, зеленчук, итн. + Паричен надомест за повеќегодишни овошки и растенија по вредност на замена. Доколку не може да се собере реколтата од повеќегодишните растенија, сопственикот има право на паричен надомест за очекуваниот принос, во согласност со Законот за експропријација на МКД.	Надоместот мора да ги вклучи сите дрвја и растенија, а судскиот вештак ја проценува нивната вредност во зависност од староста, видот, итн. (според Законот за експропријација). Пакет за поврат на приходите (пристап до кредит / додаток до следната прва реколтата / преквалификација за работа)
	Загуба на повеќегодишен принос b) привремена	Закон за експропријација на МКД	Право на собирање овошје, зеленчук итн. + Паричен надомест за очекуваниот принос во периодот на привремени загуби, во согласност со Законот за експропријација на МКД.	Надомест според Законот за експропријација) или Пакет за поврат на приходот (пристап до кредит / додаток до следната прва реколтата / преквалификација за работа)
Станар	Станбен објект / стан	Закон за облигации на МКД Политика на ЕБОР	Навремено известување за да му се овозможи на станарот да најде друго сместување Станарот ќе добие помош за наоѓање еквивалентен имот, поддршка за кирија за преодниот период, трошоци на селене и додаток за вознемирување. Доколку е потребно, помошта ќе се дава во однос на вработување и преквалификација на новата локација.	Како што е уредено со Законот за облигации на МКД, рокот не смее да биде помал од 8 дена пред станарот да мора да го испразни станбениот објект / станот, освен ако не е поинаку наведено во договорот за кирија.

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
Неформален станар	Станбен објект / стан	Политика на ЕБОР	Обезбедување користење на алтернативно сместување од страна на надлежните органи, со безбедност на правото на сопственост, доколку станарот нема стабилни извори на приход, а неговото семејство не поседува друг имот или Кога се преселат неформални станари, тоа ќе биде на локација и во зграда во којашто може да воспостават законска сопственост.	Поддршка за неформални станари што не е уредена со локалното законодавство и која треба да се реши преку пријателска спогодба.
ЗАГУБИ НА ДЕЈНОСТА ИЛИ СТОПАНСКИ ЗАГУБИ				
Сопственик	Загуба на место на дејност а) перманентна	Закон за експропријација на МКД	Кога дејноста се преселува, засегнатото лице ќе добие паричен надомест или преселба. Ако засегнатото лице избере преселба, тогаш ќе му се обезбеди еквивалентна земјишна парцела на прифатлива локација, со сличен стопански потенцијал и обезбеден станарски статус. Надоместот ќе вклучува трошоци на селење и законски и трансакциски надоместоци. Ќе се изврши исплата за вознемирување еквивалентна на нето-приходот за договорен период (врз основа на даночна евиденција од засегнатата или споредлива дејност) или Исто како за станбениот имот	Пренос на право на имот преку пријателска спогодба или процес на експропријација.
	Загуба на место на дејност б) привремена	Закон за експропријација на МКД	Паричен надомест за сите договорени средства или Кога деловниот објект е изнајмен, сопственикот ќе добие надомест за изградба, а станарот ќе добие помош при наоѓање еквивалентна локација, поддршка за периодот на закуп во кој ќе се овозможи повторно воспоставување на дејноста и трошоци на селење.	Пренос на сопственичко право преку пријателска спогодба или процес на експропријација.

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
	Загуба на дејност и/или закуп а) перманентна	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Ако експроприраниот недвижен имот им припаѓа на претпријатие и на продавница, при определувањето на надоместот се зема предвид загубата предизвикана од прекин на дејноста, како и штетата поради промена на локацијата, доколку таа настанала. Износот на штети се определува според македонскиот Закон за експропријација. Надоместот за економска загуба настаната како резултат на перманентна преселба, вклучувајќи каков било расчекор во животниот стандард, до износ од 30% зголемување во надоместот за објектот (во согласност со македонскиот Закон за експропријација), или исплатата на вредноста на економска загуба сè до воспоставување на дејноста на друго место (до 1 година), ќе го определи сопственикот на дејноста како најповолна опција + Ќе се изврши надомест за сите трошоци на селење, вклучувајќи транспорт, работна сила, како и секакви други законски и трансакциски надоместоци.	Одредба за надомест според членот 31 од Законот за експропријација на МКД Кога загубите не може лесно да се вреднуваат или да се надоместат во парична смисла (<i>на пр.</i> , пристап до јавни услуги, клиенти и добавувачи; или до риболовни, пасишни или шумски површини), ќе се наППави секаков напор за воспоставување пристап до еквивалентни и прифатливи ресурси и можности за заработка.
	Загуба на дејност и/или закуп б) привремена	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	Надомест на економска загуба настаната како резултат од привремена преселба, вклучувајќи каков било расчекор во живеачката, или во однос на износот на до 30%-зголемување на надоместот за објектот (во согласност со македонскиот Закон за експропријација), или во однос на исплатата на економската загуба сè до повторно воспоставување на дејноста на друго место (до 1 година), што ќе го утврди сопственикот на дејноста како најповолна опција ± Ќе се изврши исплата на сите трошоци на селење, вклучувајќи транспорт и работна сила, како и какви	Обезбедување надомест според членот 31 од Законот за експропријација на МКД

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
			било законски или други трансакциски трошоци.	
Станар	Загуба на место на дејност и работа/приход а) перманентна	Закон за облигации на МКД Закон за експропријација на МКД	Навремено известување за да му се овозможи на станарот да најде друго сместување Надоместот за закуп се определува според износот на киријата што се реализира за истото или слично земјиште на слободниот пазар. Доколку на оваа основа, се предизвикаат загуби за сопственикот на недвижниот имот, тој има право на надомест за загубите. Надоместот за штетите се определува за секој конкретен случај. Ќе се изврши исплата на сите трошоци на селење, вклучувајќи транспорт и работна сила и какви било законски или други трансакциски трошоци.	Примена на одредби од договор за закуп
	Загуба на место на дејност и работа / приход б) привремена	Закон за облигации на МКД Закон за експропријација на МКД	Навремено известување за да му се овозможи на станарот да најде друго сместување + Ќе се исплатат сите трошоци на селење, заедно со транспорт, работна сила и какви било законски или други трансакциски трошоци.	Примена на одредбите од договорот за закуп

Категорија на ЛЗП	Вид на право, имот или загуба засегнати од проектот	Важечка правна / политичка рамка	Право	Процес и конкретни услови
Станари со привремени дозволи за структурата на дејноста	Загуба на место на дејност и приход/работа	Закон за експропријација на МКД Политика на ЕБОР	<p><i>Предмет на успешна легализација:</i> Исто како формални сопственици на дејност</p> <hr/> <p><i>Ако легализацијата не е можна:</i> Надомест за градежната вредност на објектот и обезбедување адекватна алтернативна локација под кирија за да се овозможи на фирмата да продолжи со својата стопанска дејност на друго место, доколку сопственикот не врши иста или слична стопанска дејност на друга локација + Надомест за економската загуба на ППавена како резултат од преселбата, вклучувајќи и расчекор во животниот стандард, или како зголемување во износ до 30% од надоместот за објектот (во согласност со Законот за експропријација на МКД), или како исплата за вредноста на економската загуба сè до повторно воспоставување на дејноста на друго место (до 6 месеци), што ќе биде утврдено од сопственикот на дејноста како најповолна опција</p>	Надомест за економска загуба и воспоставување на животот за привремените стопански станари кои не се регулирани со локалното законодавство, и кои ќе се решат преку пријателска спогодба.

Табела 3 Конкретни права на надомест за лица засегнати со проектот (ЛЗП)

12 УПРАВУВАЊЕ СО ПОПЛАКИ

12.1 РАЗГЛЕДУВАЊЕ

Следниве принципи ќе важат за управување со поплаки:

- секоја поплака во врска со откуп на земјиште или некоја друга работа ќе биде регистрирана, прифатена во рок од 7 работни дена и следена сè додека не се затвори;
- системот за управување со поплаки ќе вклучи најмалку еден степен на вонсудско разгледување, заради постигнување пријателска спогодба секогаш кога е можно без прибегнување кон судско разгледување;
- поплаките ќе се процесираат и на нив ќе се одговори во рок од 25 работни дена.

12.2 УПРАВУВАЊЕ СО ПОПЛАКИ

Ќе се воспостават жалбени регистри на локации блиску до потенцијално засегнатите лица. Инвеститорот ќе биде одговорен за навремено решавање на жалбите. Треба да биде можно жалбите да се регистрираат во седиштата, општинските и локалните канцеларии и веб-страниците, и да се изработи брошура за жалбената постапка за да им се каже на луѓето за неа. Брошурата треба да биде напишана на лесно достапен јазик. Исто така, имајќи ја на ум должината на коридорот, некои информации ќе бидат достапни во сите засегнати општински канцеларии. Жалбениот механизам е опфатен во Поглавје 6 од Планот за вклучување на засегнатите страни.

Постоењето на ваквите регистри, како и начини и постапки за вложување жалба (каде, кога, кај кого, итн.), нашироко ќе се комуницираат со јавноста. Со жалбата се управува во двостепен систем како што е опишано подолу:

Прв степен на управување со жалбите

ЈПЖИ треба да воспостави регистар на жалби. Лицата засегнати од проектот ќе може да поднесуваат жалби директно до ЈПМЖИ (примерок за образец на жалба е приложен како Анекс 2). Сите жалби ќе се евидентираат во регистар и ќе им се додели број, а ќе се прифаќаат во рок од седум (7) дена.

Секоја жалба ќе се евидентира во регистарот со следниве информации:

- опис на жалбата,
- датум на прием/прифаќање вратено до жалителот,
- опис на преземените дејствија (испитување, корективни мерки), и
- датум на решение и затворање / давање повратна информација до жалителот.

ЈПМЖИ ќе ги направат сите разумни напори за решавање на жалбата по нејзиното прифаќање. Одговорно лице од ЈПЖИ ќе биде г. Раде Секуловски, раководител на сектор. Ако Железници не можат да ги решат проблемите со непосредно корективно дејствие, ќе се утврди долгорочно корективно дејствие. Жалителот ќе биде информиран за предложеното корективно дејствие и за неговото следење во рок од 25 работни дена од прифаќањето на жалбата.

Ако Дирекцијата на Железници не може да го реши конкретниот проблем изнесен преку жалбениот механизам или ако не е потребно дејствие, таа ќе обезбеди детално објаснување/образложение за тоа зошто проблемот не бил решен. Одговорот, исто така, ќе содржи објаснување за тоа како лицето/организацијата што ја покренале жалбата може да постапат со неа во случај исходот да не е задоволителен.

Втор степен на управување со жалби

Ако жалителот не е задоволен со спроведеното корективно дејствие и/или образложение за тоа зошто не е потребно корективно дејствие, жалбата ќе се упати до Комисијата за жалби. Комисијата за жалби ќе биде основана за Проектот со внатрешен акт на Железници и ќе се состои од:

- еден претставник на ЈПМЖИ (освен лицето кое е директно вклучено во решавање на жалбата опишана во претходните чекори),
- и по еден претставник од секоја општина засегната со Проектот избран од општинските функционери.
- Освен тоа, Комисијата може да вклучи претставник од Министерството за транспорт и врски, доколку смета дека е потребно.

Комисијата ќе го преоцени постојното корективно дејствие и/или образложението за тоа зошто не е потребно дејствие, и повторно ќе разгледа алтернативи за задоволително решавање на жалбата.

Жалителот ќе биде известен за предложеното алтернативно корективно дејствие и за неговото следење во рок од 25 работни дена по прифаќањето на жалбата.

Во случај да не може да се постигне пријателска спогодба во првите два степена, жалбата во секое време може да му се предаде на надлежниот основен општински суд (види подолу).

Прибегнувањето кон пријателски механизам за управување со жалби не го спречува оштетеното лице да прибегне кон правосудните органи во кое било време во процесот.

12.3 Решавање спорови

Според Законот за експропријација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 33/95, 20/98, 40/99, 31/03, 46/05, 10/08, 106/08, 76/10), Законот за општа управна постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/05, 110/08, 118/08), Законот за управни спорови („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/06, 27/08, 117/09), секоја неразрешена жалба може да се обжали од засегнатата страна преку второстепенa комисија на Владата на Р. Македонија, против решението донесено од органот за експропријација, во рок од осум (8) дена од приемот на решението. Против решението на второстепената комисија на Владата на Р. Македонија, може да се поднесе тужба до Управниот суд. Решението на Управниот суд е задолжително и извршно.

Во судските постапки за утврдување на износот на надомест, незадоволната страна има право да се жали против Решението на првостепениот суд до Апелациониот суд. Освен тоа, вкупниот жалбен механизам изнесен во Планот за ангажирање на чинителите ќе им биде достапен на засегнатите лица. (Анекс 2 од Планот за вклучување на засегнатите страни)

13 МОНИТОРИНГ И ИЗВЕСТУВАЊЕ**13.1 МОНИТОРИНГ**

Треба да се изработат мерки на мониторинг за да се обезбеди најмалку; живот и животен стандард на раселените лица каков што бил пред проектот. Мониторирањето ќе се врши во согласност со PR 1 и може да вклучи учество на клучните чинители како што се засегнатите заедници. Следнава табела претставува листа на индикатори што ќе се собираат во текот на првите три години.

Индикатор	Извор на информации	Зачестеност
Влезни индикатори		
Вкупни трошоци на експропријација и надомест	Финансика евиденција	Тримесечно
Број на лица засегнати од проектот	Попис и управување со жалби	Тримесечно

Индикатор	Извор на информации	Зачестеност
според категории		
Излезни индикатори		
Број на лица засегнати од проектот коишто се преселиле во новото живеалиште во тој период	Систем за управување со податоци	Месечно
Број на лица засегнати од проектот кои се иселиле од претходното живеалиште во тој период	Систем за управување со податоци	Месечно
Број на лица кои добиле паричен надомест во тој период со дистрибуција според вид на надомест и класи на износи	Систем за управување со податоци	Месечно
Број на индивидуални надомести Договори според PR 5 потпишани во тој период	Систем за управување со податоци	Месечно
Број на ранливи преселени домаќинства/поединци, вид на ранливост и обезбедена помош	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Број на поединечни договори за надомест потпишани во тој период	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Број на дејности во кои приходот се вратил на исто ниво или се подобрил во однос на нивото пред преселбата	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	
Квалитативни индикатори кои служат за оценување на задоволството на засегнатите лица со иницијативи за преселба, па така, и на адекватноста на иницијативите. Информациите за овие индикатори ќе се добијат преку директна консултација со засегнатото население (состаноци, дискусии во фокусни групи, прашалници)	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Степен на задоволство од новото живеалиште	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Степен на задоволство од договорот за надомест	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Степен на задоволство од резултатите на релоцираната дејност	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Добивање информации за работи како што се дали процесот на преселба бил лесен или не (на пр., вклучувал многу бирократија, комуникацијата била слаба)	Извештаи за мониторинг на активностите на преселба	Месечно
Воспоставување на жалбен механизам и следење на поплаките вклучувајќи квантитативни (опипливи) и квалитативни поплаки	Доказ дека полаката е евидентирана и затворена	Тековно

Табела 4 Индикатори за мониторинг

13.2 ИЗВЕСТУВАЊЕ

Инвеститорот обезбедува Почетен извештај за мониторинг за имплементацијата на АПП во времето на полноважност на условите за кредит. Потоа, еднаш годишно ќе се обезбедуваат Периодични извештаи за мониторинг, во период од три години, како дел од годишниот извештај до ЕБОР. Исто така, еднаш годишно, Инвеститорот ќе поднесува до ЕБОР извештај за какви било слични прашања кои потпаѓаат под негова надлежност.

Треба да се забележи дека можеби Инвеститорот ќе треба да објави некои од горе споменатите индикатори како одговор на формално информативно барање поднесено во согласност со релевантното законодавство за пристап до информации.

Понекогаш, можноста на клиентот да постигне социјални или еколошки резултати во согласност со PR ќе зависи од активностите на трети страни. Трета страна може, меѓу другото, да биде владина агенција, изведувач, добавувач со кој проектот/клиентот има значителна вклученост, или оператор на поврзан објект. ЕБОР сака да обезбеди проектите што тој ги финансира да постигнат резултати во согласност со PR, дури иако резултатите зависат од работата на трети страни. Кога ризикот на третата страна е висок, а клиентот има контрола или влијание врз постапките и однесувањето на третата страна, ЕБОР ќе побара клиентот да соработува со третата страна заради постигнување резултати во согласност со PR. Конкретни барања и постапки ќе се утврдуваат случај по случај.

14 УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТИ

Следнава табела ја претставува предложената распределба на улоги и одговорности меѓу Инвеститорот и Концесионерот за секоја од главните задачи. Сите страни вклучени во Проектот, вклучувајќи ги и Клиентот и Концесионерот, треба да ги спроведуваат барањата од овој Рамковен план на надомест за преселба.

Задача	Одговорен субјект
Главна експропријација пред започнување со изградбата	Инвеститор ЈПМЖИ
Откуп на дополнително земјиште потребно за градежни или оперативни потреби	Инвеститор ЈПМЖИ
Привремено зафаќање на земјиште за градежни или оперативни потреби, ако е потребно	Изведувач/и
Управување со жалби	Инвеститор ЈПМЖИ
Мониторинг и известување за експропријацијата извршена пред започнување на изградбата	Инвеститор ЈПМЖИ
Мониторинг и известување за откуп на земјиште и/или привремено зафаќање извршено по започнување на изградбата, ако е потребно	Изведувач/и
Обелоденување информации за сите лица засегнати со проектот	Инвеститор ЈПМЖИ
Помош за легализација на имотот ако е потребно	Инвеститор ЈПМЖИ
Преговори пред експропријацијата	Инвеститор ЈПМЖИ
Плаќање	Инвеститор ЈПМЖИ
Обезбедување пакети на надомест	Инвеститор ЈПМЖИ
Обезбедување помош при преселба	Инвеститор ЈПМЖИ

Задача	Одговорен субјект
Управување со жалби	Инвеститор ЈПМЖИ

Табела 5 Улоги и одговорности

15 ЈАВНИ КОНСУЛТАЦИИ И ОБЕЛОДЕНУВАЊЕ

Како дел од процесот на јавни консултации и обелоденување на ESIA, Рамката на надомест за преселба (PNP) ќе биде предмет на јавни консултации што ќе се спроведат во првото и второто тромесечје од 2012 година.

16 ЗАКЛУЧОК

Присилната преселба може да предизвика сериозна долготрајна мака, осиромашување и штета врз животната средина доколку внимателно не се испланираат и не се спроведат соодветни мерки.

Целта на подготовка на оваа Рамка на надомест за преселба е да се дадат насоки за понатамошни мерки и да се обезбеди населението раселено и засегнато од проектот да има корист од него. Присилната преселба треба да се третира како сопствен дел од проектниот нацрт и да се решава од најраните фази на подготовка на проектот од страна на надлежните субјекти, во согласност со националното законодавство и законодавството на ЕБОР и ЕИБ.

17 АНЕКС 1: АНАЛИЗА НА ПРАЗНИНТЕ ПОДГОТВЕНА ОД ЕБОР

Прашање	Барања во политиката на ЕБОР	Одредба од македонскиот закон	Празнина Коментар	Предложен одговор
		Имотот, исто така, ќе се експроприра на негово барање (чл. 12)		
Опсег на влијание (проектен нацрт)	Разгледување на изводливи алтернативни проекти заради избегнување или барем за минимализирање на физичко и/или економско раселување, истовремено балансирајќи ги еколошките, социјалните и финансиските трошоци и придобивки	Не постојат законски барања во македонското законодавство за избегнување или барем за минимализирање на физичко и/или економско раселување. Сепак, Законот за просторно и урбано планирање наведува дека целта на таквото планирање е да се подберат животните и работните услови за граѓаните (член 4).	Во практика, за време на проектирањето, преселбата и експропријацијата се избегнуваат, во контекст на минимализирање на трошоците.	Да се осигури истражување на минимализацијата на физичко и/или економско раселување и да се прошири до практично можниот степен. Кога тоа е можно, согледувањето на проблемите на преселба да се интегрира во процесот на процена на влијанието врз животната средина
Процес на планирање	Спроведување на попис и социо-економска појдовна проценка во дефинираната засегната област, за да се идентификуваат лицата кои ќе бидат раселени и да се утврди кој ќе биде подобен за надомест и помош. Подготовка на Акционен план за преселба или Рамка за воспоставување на животот (АПП и РВЖ). За време на изработката на АПП/РВЖ, засегнатите лица (заедно со заедниците-домаќини) треба да се информираат и консултираат за развивањето пакети на надомест, предуслови за подобност, помош при преселба, погодност на предложените локации за преселба и време. Треба да се наППават посебни напори за консултации со ранливите групи.	Според Законот за експропријација, барањето за утврдување јавен интерес и последователно, предлогот за експропријација, мора да вклучуваат детаљна листа на имотите што ќе се експроприраат, нивна локација, информации за физичките лица кои имаат формални законски права врз таквите имоти. Предлогот за експропријација, исто така, мора да биде придружен од изводи од Катастар или други јавни документи (земјишни регистри) во кои се наведени сите права врз засегнатите имоти (членови 14, 15). Сопственоста или другите формални законски права врз земјата и објектите се евидентирани во Катастарот за недвижности. Сите прашања во врска со сопственичките права треба да се решат пред да се изврши исплатата за експропријација; во случај на спор, засегнатите страни се обраќаат до суд штој ќе одлучи кој ќе добие надомест.	Македонското законодавство не бара изработка на конкретни планови за преселба / воспоставување на животот, ниту спроведување на попис / социо-економско истражување. Само оние со формални законски права се информираат за процесот на експропријација и имаат право на жалба, додека сите други категории засегнати лица не се информираат, ниту се консултираат. Освен тоа, не постојат барања за вложување посебни напори за информирање / консултирање на ранливите групи.	Потребно е спроведување попис/ истражување и изработка на АПП/РВЖ за секој проект кој изискува откуп на земјиште (физичко или економско раселување). Овој процес треба да обезбеди сите категории засегнати лица (а не само оние со формални законски права) да бидат целесходно информирани и консултирани. Ако во текот на истражувањето се идентификуваат ранливи групи, може да биде потребно да се наППават посебни напори за нивно вклучување во процесот на консултации.
Критичен датум	Во отсуство на национални владини процедури, датумот на завршување на пописот и на луѓето и средствата претставува критичен датум за подобност .	Според Законот за експропријација, сите лица кои имаат формални законски права врз земјата и објектите, како што се регистрирани од Катастарот и/или од земјишните регистри, имаат право на надомест.	Сите лица кои немаат формални законски права врз земјата и објектите лоцирани во	Датумот на кој треба да се изврши пописот треба да се договори со агенцијата-имплементатор

Прашање	Барања во политиката на ЕБОР	Одредба од македонскиот закон	Празнина Коментар	Предложен одговор
		Вреднувањата (пописот) на имотот / средствата, треба да се случат пред да се поднесе барање за експропријација (така што ваквото барање да вклучува банкарска гаранција за износот потребен за надомест - член 15).	проектната област, не се подобни за надомест или помош при преселба според Законот за експропријација, па затоа не постои критичен датум за подобност.	и да се наведе во АПП/РВЖ како критичен датум за подобност за надомест и преселба на сите лица кои немаат формални законски права врз земјата и објектите што се наоѓаат во проектната област. Засегнатите лица мора да бидат известени за критичниот датум.
Договорени спогодби	Се поттикнуваат договорени спогодби за да се избегне експропријација и да се елиминира потребата од користење на авторитетот на власта за присилно ислување на луѓето.	Договорените спогодби експлицитно се поттикнуваат со Законот за експропријација (член 17), а последниот момент во кој може да се склучат е во рок од 8 дена по издавањето на последното решение за експропријација. Во овој период, општинските власти се обврзани да ги олеснуваат преговорите и да поттикнуваат склучување на договор за надомест; ако не се постигне таков договор, случајот се упатува до релевантниот суд, кој ќе донесе решение за надомест (член 38).		Договорените спогодби, дури и пред да се започне со експропријација, треба експлицитно да се поттикнуваат во АПП/РВЖ.
Надомест по цена на замена	Надомест за загубените средства ќе се обезбеди по цена на замена, обично пресметана како пазарна цена на средствата плус трансакциските трошоци за повторно воспоставување на такви средства (данок на регистрација и пренос). Амортизацијата на објектите и средствата не треба да се зема предвид.	Надоместот според Законот за експропријација се утврдува во согласност со претежната пазарна цена (член 10), откако ќе се земе предвид вредноста на земјиштето (земјоделско или земјиште во урбани области), цената на објектите (станбени и деловни) и инсталациите, приносот, шумското земјиште и граѓата (член од 24 до 27 и член 32). Надомест се предвидува и за поттикнување право на користење туѓ имот, закуп и за привремено заземање на земјиштето (член од 33 до 35)	Законот конкретно не споменува надомест за трошоците на каков било данок на регистрација или пренос. Сите трошоци во врска со пренос на имотните права во корист на корисникот на експропријација ги сноси тој субјект. Во практика, кога се обезбедува имот за замена, корисникот на експропријацијата ги сноси ваквите трошоци за регистрирање на новиот имот на име на засегнатото лице. Меѓутоа, кога надоместот се плаќа во готово, ваквите трошоци не се вклучени во пакетот на надомест. Иако законот споменува само земање предвид на амортизацијата на	АПП/РВЖ мора детаљно да го опишат методот на вреднување и да неведат дека надоместот ќе вклучи трошоци на регистрација во Катастар, или во друг релевантен регистар, какви било административни надоместоци и/или даноци на пренос. Амортизацијата на објектите и средствата не треба да се зема предвид при вреднувањата.

			објектите чијашто пазарна вредност не може да се одреди (сидови, огради, итн.) (член 32), амортизацијата, исто така, вообичаено се зема предвид во текот на вреднувањето на сите засегнати имоти и средства.	
Надомест во натура / во готово	Надомест во натура ќе биде понуден наместо паричен надомест, кога тоа е изводливо.	Според Законот за експропријација, на оние кои имаат формални законски права, надоместот им се обезбедува во натура или во готово за земјоделско земјиште или за станбени и деловни објекти, на барање на лицето кое има формални законски права и доколку не може да се идентификува соодветен имот (членови 23, 24).		
Обезбедување адекватно домување / засолниште со сигурност на владение	<p>Адекватното домување се мери според квалитет, безбедност, достапност, можност за живеење, културна соодветност, пристапност и локациски карактеристики. Треба да нуди пристап до инфраструктура и услуги.</p> <p>Сигурноста на владение постои доколку преселените лица се заштитени од присилно иселување до најголем можен степен.</p> <p>Новите локации за населување изградени за раселени лица ќе понудат подобрени животни услови со сигурност на владение.</p>	За лицата со формални законски права, надоместот за станбени и деловни објекти, обезбеден во натура, треба да кореспондира на вредноста на експроприраниот имот (земајќи ги предвид локацијата, објектот и големината, квалитетот итн. - членови 24 и 27). Имотните права врз новиот имот формално се пренесуваат врз основа на конечното решение за експропријација и конечната одлука / договор за надомест, обезбедувајќи сигурност на владението (член 42).	Законот не признава лица кои немаат формална законска сопственост, па затоа и не предвидува одредба за адекватно домување со сигурност на владение за оваа категорија засегнати лица.	<p>За време на изработката на АПП, засегнатите лица треба да се консултираат при дефинирање на стандардите за адекватно домување.</p> <p>Оние што немаат формални законски права на имотот треба да се преселат во соодветно сместување и да имаат сигурност на владение., т.е. преку потпишани договори. Ваквите договори мора да ги вклучат сите членови на засегнатото домаќинство, за да се обезбеди сите да бидат заштитени од присилно иселување.</p>
Прашање	Барања во политиката на ЕБОР	Одредби од македонскиот закон	Празнина / Коментар	Предложен одговор
Друга помош при преселба	Трошоци на преселба (додатоци за селење). Конкретна помош при преселба за ранливите групи	<p>Обезбедување надомест за транспортни трошоци (додаток за селење) се предвидува со Законот за експропријација за оние кои имаат формални законски права (член 36).</p> <p>Конкретна помош при реолокација за ранливите групи не се превидува со Законот за експропријација. Меѓутоа, според Законот за</p>	Корисникот на експропријација не ги организира, ниту ги надоместува трошоците на преселба / транспорт за оние кои немаат формална законска сопственост.	<p>Да се уреди трошоците за преселба да бидат надоместени во готово или да се организира транспорт за лицата и сите нивни лични предмети / средства, за сите категории засегнати лица (да се наведе во АПП)</p> <p>Ранливите групи треба да добијат помош во согласност со своите конкретни потреби. Ова</p>

		социјална заштита, сите ранливи граѓани имаат право на еднократна финансиска исплата доколку се најдат во ситуација на ненадејна и привремена нужда (член 34). Оваа потреба се проценува врз основа на постојните околности, а се администрира преку локалните самоуправи и центрите за социјална работа.		треба да се наППави во соработка со одделенијата за социјални услуги (општински или државни). Во најмала рака, ранливите групи треба да имаат пристап до документација, образование, здравствени и социјални служби. Треба да се дефинира конкретна помош случај по случај за конкретен проект.
Подобност за надомест / преселба и права во случај на физичко раселување	<p>Категорија 1 - оние кои имаат формални законски права на земјиштето</p> <p>Категорија 2 - оние кои немаат формални законски права на земјиштето во времето на пописот, но, кои имаат право на земјиште што е признато или може да се признае според националните закони</p> <p>треба да добијат:</p> <ul style="list-style-type: none"> Надомест за земјиштето по полна цена на замена Во случај на физичко раселување, имот за замена со еднаква или повисока вредност, со еквивалентни или подобри карактеристики и предности на локацијата или паричен надомест по полна вредност на замена и помош при преселбата. <p>Категорија 3 - оние кои немаат признато законско право или побарување врз земјата што ја зафаќаат</p> <p>треба да добијат:</p> <ul style="list-style-type: none"> Надомест за објектите што ги поседуваат и зафаќаат, и за какво било уредување на земјиштето по полна цена на замена Во случај на физичко раселување, избор со опции за адекватно сместување со сигурност на владение и помош при преселба 	<p>Законот за експропријација предвидува паричен или надомест во натура за земјиштето, уредување на земјиштето и објектите (станбени или деловни), за оние што имаат формални законски права (Категорија 1).</p> <p>Сопственикот на дивоградби (Категорија 3) нема право на надомест (експлицитно наведено во законот). Сопственикот може да го сруши објектот и да ги спаси материјалите, ако не, ќе ги сноси трошоците на расчистување на засегнатото земјиште (член 45).</p> <p>Во согласност со Правилникот за сместување на социјално ранливите лица, донесен врз основа на Законот за социјална заштита, помош треба да им се обезбеди на лицата што се корисници на социјална помош и кои се без сместување (член 2), во форма на парични исплати за закуп или реконструкција на куќите / станите или сместување во социјални станови (член 9).</p>	<p>Оние коишто имаат право на земјиште што е признато или може да се признае според националните закони (Категорија 2) и оние коишто немаат признато законско право или побарување врз земјиштето (Категорија 3) не се признати според Законот за експропријација.</p> <p>БЈР Македонија наскоро ќе усвои Закон за третирање на дивоградби, во кој ќе бидат наведени роковите и условите за легализација на објекти изградени без градежна дозвола, како дел од обврските преземени преку потпишување на Виенската декларација за неформални населби во ЈИЕ.</p> <p>Одредбите од Правилникот за сместување на социјално ранливите лица врз основа на Законот за социјална заштита, треба да се користат како основа за обезбедување оние што се негативно засегнати со преселбата (обично припаѓаат на Категоријата 3) да добијат соодветно сместување.</p> <p>Министерството за транспорт и врски спроведува програма низ целата земја за изградба и</p>	<p>Да се обезбеди помош на лицата во Категорија 2 за да стекнат формален законски статус пред експропријацијата (врз земјиштето и објектите), во кој случај тие се префрлаат во Категорија 1 и имаат право на надомест според Законот за експропријација. Во моментот, единствениот применлив закон е:</p> <ul style="list-style-type: none"> Законот за имотни права (стекнување имотни права врз земјиште и/или објекти подигнати на туѓо земјиште) <p>Откако ќе се донесе Законот за третирање на дивоградби, тој треба да се користи како основа за легализација на објектите подигнати од сопственикот на земјиштето.</p> <p>Во случај на физичко раселување, во најмала рака, да се обезбеди некаква форма на социјално (со ниска кирија) домување за Категоријата 3. Да се пресмета градежната вредност на нивните објекти и да им се намали киријата за да одговара на вредноста на објектот што го поседуваат или да им се исплати паричен надомест. Оваа категорија обично е најранлива, па затоа, мора да се обезбеди помош при преселба (види подолу).</p>

			доделување социјални станови, корисници се: деца без родителска грижа, самохрани родители и семејства со многу деца, домаќинства со едно лице, лица со инвалидност, Роми и членови на други ранливи групи.	
Ранливи групи	<p>АПП треба конкретно да ги земе предвид сите поединци или групи што можеби се обесправени или ранливи - консултации и помош при преселба.</p> <p>Ранливите или групите „во ризик“ вклучуваат лица кои, поради род, етничка припадност, возраст, физичка или ментална инвалидност, економска обесправеност или социјален статус, може да бидат понегативно засегнати од раселувањето отколку другите и кои може да имаат ограничена можност да побараат или да искористат помош при преселба и релевантни развојни бенефиции. Можеби ќе бидат потребни посебни мерки во смисла на консултации и развојна помош за да им се овозможи на таквите групи целисходно да учествуваат во планирањето на преселбата и да ги искористат развојните можности.</p>	Правилникот за сместување на социјално ранливи лица, усвоен врз основа на Законот за социјална заштита, наведува дека корисниците на социјална помош без сместување имаат право на социјална помош за домување.	<p>Не постојат посебни барања во македонското законодавство за организирање консултации и помош при преселба за ранливите групи.</p> <p>Меѓутоа, лицата кои се бездомни имаат право на социјална помош, којашто вклучува сместување во засолништа и пристап до други услуги достапни според националните и локалните закони за социјална заштита.</p>	За време на пописот, потребно е да се идентификуваат ранливите групи и да се проценат нивните потреби во врска со преселбата, како и помошта при преселба, вклучувајќи и пристап до конкретни услуги. Консултациите може да се држат во форма на фокусни групи заради консултации и третирање на потребите на конкретни групи. Социјалната заштита и другите соодветни служби треба да се вклучат во планирање на преселбата и имплементацијата за да се обезбеди пристап на ранливите групи до сите достапни служби според македонските закони (Закон за социјална заштита, Закон за образование, Закон за здравствена заштита).
Заеднички имот	Да се обезбеди издавање на документите за сопственост или владение, како и надомест, на име на двајцата сопружници или жени-единствени глави на семејството, според релевантноста во секоја ситуација, а другата помош при преселба, како што е преквалификација, пристап до кредит и можности за вработување, да бидат подеднакво достапни за жените и адаптирани на нивните потреби.	Мажите и жените имаат еднакви права во БЈР Македонија (член 9 од Уставот на Република Македонија), вклучувајќи ја и можноста за имање формални законски права врз имот. Според Законот за семејство, ако формалните законски права врз имот / средства биле стекнати во брак, законот претпоставува дека тие подеднакво се делат меѓу сопружниците, освен ако формално не се регистрира поинаков договор на суд (член 203-206)		<p>Да се наведе во АПП/РВЖ дека надоместот мора да го делат сопружниците според сопственичките документи или според Законот за семејство во отсуство на сопственички документи.</p> <p>Да се обезбеди сите програми, вклучувајќи ги и оние за воспоставување на животот, да бидат подеднакво достапни до мажите и жените (да се наведе во АПП/РВЖ).</p>
Правна помош	На раселените лица треба да им се обезбеди, кога е можно, правна помош за да им се овозможи да ги исполнат административните барања пред откупот на земјиштето и, ако е потребно, да се бара	Не постои барање за давање бесплатна правна помош на лица засегнати со експропријација или преселба, според Законот за експропријација. Сепак, секое судско или административно решение		Засегнатите лица треба да бидат информирани за бесплатната правна помош и да им се обезбеди пристап до неа, или преку општинските одделенија, или преку здруженија / НВО (специјализирани за

	обесштетување преку суд.	мора да содржи инструкции за достапните правни лекови. Владата на БЈР Македонија донесе Закон за бесплатна правна помош за граѓаните преку општинските канцеларии и овластени здруженија. Услугите вклучуваат обезбедување правен совет, но и судско застапување.		АПП/РВЖ).
Прашање	Барања во политиката на ЕБОР	Одредби од македонскиот закон	Празнина Коментар /	Предложен одговор
Време на надомест	Надоместот (алтернативното домување и/или паричниот надомест) треба да се обезбедат пред преселбата.	Според Законот за експропријација, услов за започнување со експропријацијата е банкарска гаранција кај комерцијална банка (или, во случај на државни органи, доказ за алоцирани средства во буџетот) на износ од вкупната сума за исплата. Надоместот мора да се плати / обезбеди во рок од 15 дена од денот кога бил потпишан договорот за надомест или кога решението за надомест станало конечно (член 40).		
Загуба на јавните добра	Кога проектот вклучува загуба на јавните добра, клиентот презема целисходни консултации со локално засегнатата заедница заради утврдување и договарање погодна алтернатива, кога тоа е можно.		Не постои конкретно барање во македонското законодавство за консултирање на засегнатите заедници во однос на загуба на јавните добра.	Институциите задолжени за воспоставување и одржување конкретни јавни добра кои се засегнати со откуп на земјиште, треба да се консултираат со локалните заедници за тоа како да ги заменат (да се наведе во АПП).
Подобност за надомест / воспоставување на животот и права во случај на економско раселување	Доколку откупот на земјиште предизвика загуба на приход или живеачка Категоријата 1²⁵ и Категоријата 2 треба да добијат: <ul style="list-style-type: none"> надомест за загуба на средства, по пристап до средства, по полна цена на замена имот на замена со еднаква или поголема вредност, или паричен надомест по полна цена на замена Категоријата 3 треба да добие: <ul style="list-style-type: none"> Загуба на средства, освен земјиште, по полна цена на замена Сите три категории треба да добијат:	Законот за експропријација предвидува паричен или надомест во натура за земјиштето (вклучувајќи и земјоделско земјиште, овоштарници и лозја, земјоделски култури, шумско земјиште и граѓа) и за деловните објекти / физичките средства, за оние кои имаат формални законски права (Категорија 1) Сопственикот на дивоградба (Категорија 3) нема право на надомест (експлицитно наведено во законот). Сопственикот може да го сруши објектот и да ги спаси материјалите, а ако не, ќе ги сноси трошоците на расчистување на засегнатото земјиште (член 45). Според член 31 од Законот за експропријација, оние	Оние коишто им припаѓаат на Категоријата 2 и Категоријата 3 немаат право на никаков надомест или помош за воспоставување на животот, вклучувајќи и загубен нето-приход и додаток за селење (пренос на опрема) според Законот за експропријација. Освен тоа, сите три категории немаат право на трошоци на повторно воспоставување стопанска дејност, транзициска поддршка или друга насочена помош.	Да се обезбеди помош за лицата во Категоријата 2 за стекнување формален законски статус пред експропријацијата (врз земјиштето и објектите), во кој случај тие се префрлаат во Категоријата 1 и имаат право на надомест според Законот за експропријација. Во моментот, единствениот важечки закон е: <ul style="list-style-type: none"> Законот за сопственички права (стекнување сопственички права врз земјиште и/или објекти подигнати на туѓо земјиште) Откако ќе се усвои Законот за третирање на дивоградби, тој треба да се користи како основа за уредување на објектите подигнати од страна на сопственикот на земјиштето.

	<ul style="list-style-type: none"> • надомест за трошокот на повторно воспоставување стопанска дејност на друго место • надомест за загубен нето-приход во периодот на транзиција • надомест за трошоците на пренос и повторна инсталација на постројката, машините или другата опрема • транзициона поддршка врз основа на разумна проценка на потребното време за воспоставување на капацитетот за остварување приход, производните нивоа и животниот стандард • дополнителна насочена помош (кредитни линии, обука или можности за работа) и можности за засегнатите лица чие ниво на живот или приход е негативно погодено (тука се подобни сопствениците на фирми и вработените) 	<p>коишто имаат формални законски права (Категорија 1), исто така, имаат право на надомест за какви било штети (т.е. загубен приход) наАППавени сè додека не дошле во можност повторно да ја воспостават својата економска дејност. Стапката на надомест треба посебно да се определи во секој поединечен случај.</p> <p>Обезбедување надомест за транспортните трошоци (додаток за селење) се предвидува со Законот за експропријација за оние кои имаат формални законски права (член 36).</p> <p>БЈР Македонија наскоро ќе донесе Закон за третирање на дивоградби, којшто ќе ги наведе роковите и условите за легализација на објектите изградени без градежна дозвола.</p>	<p>Помошта за пребивање на каква било загуба на заеднички ресурс во заедницата, исто така, конкретно не се уредува со македонското законодавство.</p>	<p>Во случај на економско раселување, да им се обезбеди на оние од категориите 2 и 3 пристап до адекватен деловен простор, со сигурност на владение, заради воспоставување на нивната економска дејност и живот.</p> <p>Да се обезбеди сите категории бргу да добијат надомест во готово или во натура (пред да изгубат пристап до својот имот / средства), за загубата на нето-приход и потребата за транзициска поддршка да се минимализираат / избегнат.</p> <p>Да се уреди паричен надомест на трошоците на преселба или да се организира транспорт на опрема и други средства за сите категории засегнати лица.</p> <p>Да се олесни пристапот до постојните служби коишто би можеле да им помогнат на засегнатите лица чиешто ниво на живот или приход е негативно засегнато, заради воспоставување на нивниот животен стандард. Ова може да се наАППави со македонската Агенција за вработување.</p>
--	--	---	---	--

²⁵ За дефинициите на Категорија 1, 2 и 3, види „Подобност за надомест / преселба и права во случај на физичко раселување“, претходна табелата.

Прашање	Барања во политиката на ЕБОР	Одредби од македонскиот закон	Празнина / Коментар	Предложен одговор
Жалбена постапка	Жалбениот механизам ќе се воспостави колку што е можно порано во процесот, заради навремено добивање и третирање конкретни интереси за надомест и преселба кои ги изразуваат раселените лица и/или членовите на заедниците-домаќини, вклучувајќи и механизам на постапување осмислен за непристрасно решавање спорови.	Не постои конкретно барање за воспоставување на независен жалбен механизам, според Законот за експропријација или другото македонско законодавство. Законот предвидува права на засегнатите граѓани (оние со формални законски права) да се жалат во многу фази од постапката на експропријација пред релевантните управни органи и судови.	Во практика, засегнатите лица комуницираат со корисникот на експропријација (назначено лице / одделение) во врска со нивните конкретни жалби и со цел постигнување договор за надомест, пред да се вложи жалба кај релевантните управни органи или	Да се дефинира проектно-специфичен жалбен механизам во АПП/РВЖ. Во зависност од обемот на проектот или од општиот статус на ранливост на засегнатите семејства, да се вклучат сите расположиви институции во процесот, на пр., народниот правобранител, групите за човекови права, итн.

	Со жалбениот механизам, процес или постапка загриженоста треба да се реши бргу и ефективно, со помош на разбирлив и транспарентен процес којшто е културно соодветен и лесно достапен за сите сегменти на засегнатите заедници, бесплатно и без казна.		судови.	
Обелоденување информации и јавни консултации	Клиентот треба да ги резимира информациите содржани во АПП и/или РВЖ заради јавно обелоденување за да обезбеди засегнатите лица да ги разберат постапките на надомест и да знаат што да очекуваат во разните фази од проектот (на пример, кога ќе им се даде понуда, за колку време ќе треба да одговорат, кои се жалбените и законски постапки што треба да се следат доколку преговорите пропаднат). Консултациите ќе продолжат во текот на имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на исплатата на надоместот и преселбата.	Оние коишто имаат формални законски права се информираат во текот на целиот процес на експропријација (т.е. дека било доставено барање за експропријација (член 16); пред да се донесе одлуката за експропријација, општинската канцеларија задолжена за експропријацијата треба да го покани засегнатото лице со формални законски права на состанок за да презентира какви било факти што можеби се релевантни за експропријацијата (член 17)).	Законот за експропријација не бара да се држат јавни консултации со какви било категории засегнати лица, пред експропријацијата. Откако ќе отпочне процесот на експропријација, само оние со формални законски права се информираат и се консултираат преку преговарачи процес „еден на еден“.	Плановите за консултации со сите лица засегнати од проектот, вклучувајќи ги и заедниците-домаќини, треба да се договорат со нив и да се вградат во АПП/РВЖ.
Мониторинг	Мониторингот на АПП/РВЖ ќе се спроведува во согласност со БИ 1.		Не постојат барања за мониторирање на експропријацијата / преселбата / воспоставувањето на животот, според македонското законодавство.	Да се дефинираат индикатори и механизми за мониторинг во АПП / РВЖ.

18 АНЕКС 2 – ОБРАЗЕЦ НА ЖАЛБА

Образец на јавна жалба за Акциониот план на преселба

Реден број:	
Полно име	
Контактни информации Молиме означете како сакате да се стапи во контакт со вас (пошта, телефон, е-пошта)	Адреса: _____ Телефон: _____ Е-пошта: _____
Опис на инцидентот или жалбата:	
Што се случи? Каде се случи?	
На кого му се случи?	
Кој е резултатот од проблемот?	
Датум на инцидентот / жалбата	
Еднократен инцидент / жалба (датум-----) Се случил повеќе од еднаш (Колку пати-----) Тековно (Проблем што се одвива во моментот.....)	
Што би сакале да се случи за да се реши проблемот?	
Потпис: Датум:	
Молиме вратете го образецот на: да се дефинира подоцна	

